

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Fanni Haikonen

KOKEMUKSIA VALVOTUSTA KOE-
VAPAUDESTA VAASAN VANKI-
LASSA

Sosiaali- ja terveysala
2017

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Fanni Haikonen
Opinnäytetyön nimi	Kokemuksia valvotusta koevapaudesta Vaasan vankilassa
Vuosi	2017
Kieli	suomi
Sivumäärä	55 + 4 liitettä
Ohjaaja	Ann-Sophie Blomqvist

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää vankien kokemuksia valvotun koevapaudesta merkityksestä Vaasan vankilassa. Valvottu koevapaus on suhteellisen uusi lisä rikosseuraamusjärjestelmässämme. Koevapaus on suunnitelmallisen vankeusajan viimeinen muoto ja sen tarkoituksena on asteittain yhteiskuntaan sijoittaminen syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Koevapaus mahdollistui vankeuslain kokonaisuudistuksen yhteydessä 1.10.2006. Sääntely oli aluksi suppeaa, kunnes 2014 vuoden alussa tehdyn uudistuksen yhteydessä voimaan astui laki valvotusta koevapaudesta. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella koevapauden tavoitteiden toteutumista vangin näkökulmasta katsottuna.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys koostuu Suomen rangaistusjärjestelmän esittelystä, valvotun koevapauden prosessin kuvailusta sekä Vaasan vankilan toiminnan esittelystä. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen. Haastattelut suoritettiin teemahaastatteluiden avulla ja haastatteluun osallistui viisi koevapaudessa ollutta ja olevaa vankia. Aineisto analysoitiin käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Saadut vastaukset luokiteltiin ennalta määriteltyjen teema-alueiden mukaan.

Tämän opinnäytetyön haastatteluiden perusteella voidaan sanoa, että valvottu koevapaus täyttää sille asetetut tavoitteet suunnitelmallisen ja asteittain vapauttamisen keinona vangin näkökulmasta. Koevapaus ylläpitää sekä edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan sekä rikoksettomaan elämäntapaan. Valvotun koevapauden tavoitteiden toteutuminen edellyttää sosiaalista verkostoa, motivaatiota muutokseen, elämänhallinnan saavuttamista sekä osallisuuden kokemusta.

Avainsanat	valvottu koevapaus, vapautumisen tukeminen, vangit, osallisuus
------------	--

ABSTRACT

Author	Fanni Haikonen
Title	Experiences of Supervised Probation in Vaasa Prison
Year	2017
Language	Finnish
Pages	55 + 4 Appendices
Name of Supervisor	Ann-Sophie Blomqvist

The aim of this bachelor's thesis is to find out how convicts experience the meaning of supervised probation in Vaasa prison. Supervised probation is a relatively new addition to our criminal justice system. Supervised probation is the last phase of a pre-planned imprisonment and the purpose is to integrate the convict into society step by step to avoid social exclusion. Supervised probation has been possible since reformed Imprisonment Act 1.1.2006. The regulations were narrow until the reform of the law in 2014. The aim of the study is to examine whether or not the goals of the supervised probation are implemented from the convict's point of view.

The theoretical framework of the study consist of an introduction of the Finnish penal system, description of supervised probation process and the introduction of the work of Vaasa prison. The study is qualitative. For this study we used thematic interviews with 5 convicts who have been in supervised probation. The material was gathered by using data-oriented content analysis. The responses were categorized by predefined themes.

This study shows that supervised probation achieves the goals i.e. the progressive integration into society and a crime-free lifestyle. Supervised probation requires social networks, motivation to change and the experience of participation.

Keywords supervised probationary freedom, supporting the liberation, prisoners, participation

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	8
2	RANGAISTUKSEN SUORITTAMINEN.....	9
	2.1 Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio	9
	2.2 Rikosseuraamusjärjestelmä.....	10
	2.3 Rangaistusajan suunnitelmallisuus	12
	2.3.1 Rangaistusajan suunnitelma	13
	2.3.2 Vapauttamissuunnitelma	14
	2.4 Rangaistuksena vapaudenmenetys.....	15
3	VALVOTTU KOEVAPAUS OSANA SUUNNITELMALLISTA VAPAUTTAMISTA.....	17
	3.1 Valvotun koevapauden tavoitteet.....	18
	3.2 Edellytykset koevapauteen sijoittamiseksi	20
	3.3 Koevapauden valmistelu	22
	3.4 Koevapauteen sijoitetun velvollisuudet	23
	3.4.1 Toimintavelvoite	23
	3.5 Valvonta.....	24
	3.5.1 Päihteettömyyden valvonta	25
	3.5.2 Tukipartiot.....	25
	3.6 Täytäntöönpanon estyminen ja koevapauden peruuttaminen	25
4	VAASAN VANKILA	28
5	TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON KERUU	31
	5.1 Kvalitatiivinen tutkimus.....	31
	5.2 Teemahaastattelu.....	32
	5.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	33
	5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	33
	5.5 Haastateltavien valinta	34
	5.6 Haastatteluiden toteuttaminen.....	35

6	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	36
6.1	Koevapauden valmistelu.....	37
6.1.1	Koevapauden valmistelu sujuvaa.....	38
6.1.2	Vangin oma osallisuus koevapauden valmistelussa.....	38
6.2	Koevapauden merkitys.....	39
6.2.1	Henkilökunnalla suuri merkitys.....	41
6.2.2	Sosiaalisten suhteiden merkitys.....	43
6.2.3	Elämänhallinta.....	44
6.3	Valvonta ja tukitoimet.....	45
6.3.1	Valvonta merkityksellistä.....	45
6.3.2	Päihdetestauksia ja vapauksia.....	46
6.3.3	Tukitoimet.....	47
6.4	Koevapauden tarkoitus portaittaisen vapauttamisen keinona toteutuu...	47
7	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	49
8	POHDINTA.....	52
	LÄHTEET.....	54

LIITTEET

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Rikosseuraamusalueet, vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot.	10
Kuvio 2. Rangaistusseuraamukset.	12
Kuvio 3. Valvotun koevapauden tavoitteet.	20
Kuvio 4. Toimintavelvoitteiden jakautuminen	36

LIITELUETTELO**LIITE 1.** Suostumuslomake**LIITE 2.** Taustatiedot**LIITE 3.** Haastattelurunko

1 JOHDANTO

Valvottu koevapaus mahdollistui vankeuslain kokonaisuudistuksen yhteydessä 1.10.2006. Sääntelyä täsmennettiin vuonna 2014, valvottua koevapautta koskevan lain astuttua voimaan. Vanki voidaan sijoittaa tuetusti sekä sähköisen tai muun valvonnan alaisena vankilan ulkopuolelle valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista tai koko rangaistuksesta vapauttamista. Valvotun koevapauden tavoitteena on vangin yhteiskuntaan sijoittaminen syrjäytymisen sekä uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Tavoitteena opinnäytetyössäni on selvittää valvottuun koevapauteen sijoitettujen vankien kokemuksia koevapauden merkityksestä sekä sen mahdollisia kehittämiskohteita. Tutkimuksessa tarkastellaan valvotun koevapauden tarkoituksen toteutumista vangin yhteiskuntaan sijoittumisen valmiuksien ylläpitämiseksi ja edistämiseksi vangin näkökulmasta tarkasteltuna.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa tietoa koevapauksia valmistelevalle taholle, Vaasan vankilan avovankilaosaston toimijoille. Koevapauteen sijoitettujen kokemukset sekä mielipiteet ovat merkittäviä toiminnan kehittämisenkin kannalta.

Opinnäytetyön aihe syntyi vankilan erityisohjaajalta, jonka kanssa sain suorittaa harjoittelustani viisi viikkoa. Erityisohjaaja Johanna Viklund toimii koevapauden valmistelijana Vaasan vankilassa. Koevapauden valmisteluista sekä valvonnasta vastaavat Vaasan vankilan erityisohjaajan lisäksi avovankilaosaston rikosseuraimusesimies, Janne Ylinen.

Opinnäytetyön teoriaosuus koostuu Suomen rangaistusjärjestelmän esittelystä, valvotun koevapauden prosessin kuvailusta sekä Vaasan vankilan toiminnan esittelystä. Aineisto on kerätty teemahaastatteluiden avulla ja aineistonlähtöistä sisälönanalyysiä käytettiin aineiston analysoinnissa. Opinnäytetyön tuloksissa korostui osallisuuden merkitys. Tutkimuksen mukaan Vaasan vankilassa valvotun koevapauden tavoitteet toteutuvat hyvin.

2 RANGAISTUKSEN SUORITTAMINEN

Vankeusrangaistuksien täytäntöönpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Vankeuslain uudistuksen yhteydessä vuonna 2006 pyrkimyksenä on ollut Suomen lainsäädännön yhtenäistäminen kansainvälisiä sopimuksia ja suosituksia vastaaviksi. Uudistuksen yhteydessä korostettiin Rikosseuraamuslaitoksen tehtävää huolehtia sekä yhteiskunnan, henkilökunnan että vankien turvallisuudesta vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään edistämällä. Vankeuden täytäntöönpano on suunnitelmallinen sekä hallittu prosessi tavoitteena elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen sekä uusintarikollisuuden ehkäiseminen. Vangeille on taattava inhimillinen kohtelu, jonka tarkoituksena on heidän parantaminen sekä aseman palauttaminen yhteiskunnassamme. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 100–101.)

2.1 Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio

Koko Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio koostuu keskushallintoyksiköstä, valtakunnallisesta täytäntöönpanoyksiköstä, terveydenhuoltoyksiköstä sekä kolmesta rikosseuraamusalueesta. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 10 & 108.) Täytäntöönpanoyksikkö vastaa vankeusrangaistusten, valvontarangaistusten sekä sakon muuntorangaistusten täytäntöönpanosta sekä muista vankeuden täytäntöönpanoa koskevista asioista. (Rikosseuraamuslaitos 2016c.) Jokaiseen rikosseuraamusalueeseen kuuluu arviointikeskus, suljetut vankilat, avovankilat sekä yhdyskuntaseuraamustoimistot (L23.9.2005/767). Täytäntöönpanoalueet ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue sekä Länsi-Suomen rikosseuraamusalue, joista viimeiseen Vaasan vankilakin lukeutuu. Keskuspaikka alueella on Tampere. (Rikosseuraamuslaitos 2016a.) Kuvio 1 on esiteltyä Suomen rikosseuraamusalueet vankiloineen sekä yhdyskuntaseuraamustoimistoinen.

VANKILAT JA YHDYSKUNTASEURAAMUSTOIMISTOT

VANKILAT

1. Helsinki	14. Pielis
2. Hämeenlinna	15. Pyhäselkä
3. Jokela	16. Riihimäki
4. Juuka	17. Satakunta (Kylät ja Huittinen)
5. Kerava	18. Suonenjoki
6. Kesteli	19. Sulkava
7. Kuopio ja Kuopion vapauttamisyksikkö	20. Suomenlinna
8. Kylmäkoski	21. Turku
9. Käyra	22. Vaasa
10. Laukaa	23. Vanaja (Vanaja ja Ojainen)
11. Mikkeli	24. Vantaa
12. Naarajärvi	25. Viipuri
13. Oulu ja Oulun vapauttamisyksikkö	26. Ylä-Suomi

YHDYSKUNTASEURAAMUSTOIMISTOT JA TOIMIPISTEET

27. Helsinki
28. Hämeenlinna
29. Joensuu
30. Jyväskylä
31. Kouvola (Kouvola ja Lappeenranta)
32. Kuopio (Kuopio, Iisalmi ja Kajaani)
33. Lahti
34. Mikkeli (Mikkeli ja Savonlinna)
35. Oulu (Oulu ja Kokkola)
36. Pori
37. Rovaniemi (Rovaniemi, Kemi ja Kuusamo)
38. Tampere
39. Turku (Turku ja Ahvenanmaa)
40. Uusimaa (Espoo ja Vantaa)
41. Vaasa (Vaasa ja Seinäjoki)

■ ETELÄ-SUOMEN RIKOSSEURAAMUSALUE
■ LÄNSI-SUOMEN RIKOSSEURAAMUSALUE
■ ITÄ- JA POHJOIS-SUOMEN RIKOSSEURAAMUSALUE
■ vankilat
■ yhdyskuntasuraamustoimistot ja toimipisteet

Kuvio 1. Rikosseuraamusalueet, vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot

Lähde: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6L7TrDWAZ/Uusi_toimipaikkakartta__VANKILA-ESITE_2014_vlayks_OK.pdf

2.2 Rikosseuraamusjärjestelmä

Uusintarikoksien määrä on Suomessa matalampi kuin muualla maailmassa. Suomessa tuomiot painottuvat lyhyisiin vankeusrangaistuksiin, sakkorangaistuksiin, sosiaaliseen kuntoutukseen sekä avoimempiin vankiloihin. Suomen vankeuslain

uudistukset ovat edelleen painottuneet yhä tulevaisuuspainotteisempaan ja sosiaalista kuntoutumista lisäävään suuntaan. Suurin osa Suomessa tapahtuvista rikoksista on pienen ryhmän tekemää. (Ekunwe & Jones 2012, 180–181.)

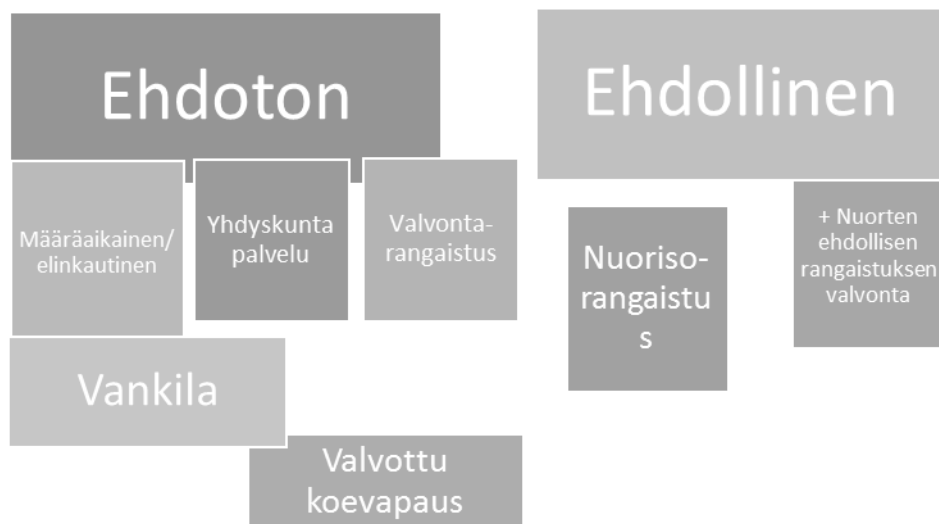
Suomessa rangaistuksia säätelevät rikoslaki sekä vankeuslaki. Suomen rikosseuraamusjärjestelmä voidaan jakaa ehdottomiin ja ehdollisiin rangaistuksiin. Ehdotonta vankeutta voidaan määrätä määräajaksi tai elinkaudeksi. Määräaikaiseen rangaistuksen pituus on enintään 12 vuotta tai yhteisenä rangaistuksena 15 vuotta, mikäli useita määräaikaisia rangaistuksia on suoritettavana yhtäaikaaisesti. Elinkautinen vankeus on elinkautinen. Ellei rikoksen vakavuus, tekijän aikaisemmat tuomiot tai rikoksen laatu muulla tavoin edellytä ehdottomaan vankeusrangaistukseen, voidaan vankeusrangaistus määrätä ehdolliseksi. Edellytyksenä on, että tuomion pituus on alle kaksi vuotta. Ehdollisella vankeusrangaistuksella tarkoitetaan tuomion täytäntöönpanon lykkäystä koeajaksi. Koeajan pituus on yhdestä kolmeen vuotta. Ehdollinen rangaistus voidaan määrätä pantavaksi täytäntöön, mikäli henkilö syyllistyy uuteen rikokseen koeaikana. (L19.12.1889/39.)

Pituudeltaan enintään kahdeksan kuukauden pituinen ehdoton vankeusrangaistus voidaan tuomita yhdyskuntapalveluna. Enintään kuuden kuukauden pituinen ehdoton vankeusrangaistus voidaan määrätä suoritettavaksi valvontarangaistuksena. Alle 21-vuotias voidaan määrätä ehdollisen vankeuden lisäksi valvontaan, jolloin kyseessä on nuorten ehdollisen vankeuden valvonta. (L19.12.1889/39.) Lisäksi 15–17-vuotiaille rikoksentehtäjille on olemassa oma ehdolliseen vankeuteen rinnastettavissa oleva nuorisorangaistus, pituudeltaan 4–12 kuukautta. (Rikosseuraamuslaitos 2016 b.)

Ehdonalainen vapaus tarkoittaa lopputuomion suorittamista vapaudessa. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen ensikertalaisena tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen hänen suorittuaan puolet tuomiostaan. Uusintarikoksen tehneet istuvat tuomiostaan vankeudessa $\frac{2}{3}$. Ensikertalaisena alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomiota istutaan $\frac{1}{3}$ ja uudelleen tuomion saavana puolet. Elinkautisvanki voi anoa mahdollisuutta ehdonalaiseen vapauteen suorittuaan tuomiostaan 12 vuotta tai 10 vuotta, mikäli rikos on tehty alle 21 vuotiaana. Koko rangaistusaikaa

suorittamaan määrätyn on mahdollisuus vapautua suorittuaan 5/6 rangaistusajan, mikäli häntä ei ole enää pidettävän erittäin vaarallisena. (L 19.12.1889/39.)

Valvottu koevapaus on suunnitelmallisen vankeusajan viimeinen muoto. Vanki voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista tai koko rangaistuksesta vapauttamista. Vanki suorittaa näin olleen rangaistuksensa loppuun vapaudessa teknisen sekä muun valvonnan alaisena. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 389.) Kuviossa 2 on esiteltyinä ehdollisten ja ehdottomien vankeusrangaistusten seuraamukset. Kuviossa ei esitellä sakkorangaistuksia ja seuraamuksia.

Kuvio 2. Rangaistusseuraamukset

2.3 Rangaistusajan suunnitelmallisuus

Vankeuden täytäntöönpanon tarkoituksena on ollut rikosten ehkäisy vankeusajana. Tämän lisäksi uudessa vankeuslaissa korostuu vangin valmiuksien lisääminen rikoksettomaan elämäntapaan elämänhallintaa edistämällä sekä valmiuksien lisääminen yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi. Avolaitoksien ja suljettujen

vankiloiden välistä eroa on pyritty vähentämään. (HE 263/2004; Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 100.)

Vankilat ovat joko suljettuja vankiloita tai avolaitoksia. Avolaitoksessa vanki voi liikkua ilman välitöntä valvontaa käyden työtoiminnassa tai muussa toiminnassa sekä liikkua osastolla vapaammin. Vankiloiden valvonnan taso saattaa vaihdella vankilasta riippuen (L23.9.2005/767). Avovankilat ovat erillisiä itsenäisesti toimivia laitoksia. Avovankilaosasto on hallinnollisesti suljetun laitoksen alaisena. (HE 263/2004.)

Suljetusta vankilasta avolaitokseen siirrettäessä tulee vankeuslain 6 luvun 1§ mukaisten edellytysten täytyä. Edellytyksien mukaan siirron tulee edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista, jolla pyritään korostamaan rangaistusajan suunnitelmallisuutta. Vangin on sovelluttava järjestettävään toimintaan, joka tarkoittaa vangin yksilöllisten ominaisuuksien pohjalta valittua työ- tai muuta toimintaa. Lisäksi mahdollisuus siirtoon on olemassa vain, mikäli voidaan pitää todennäköisenä, että vanki noudattaa avolaitoksen järjestystä eikä poistu luvatta tai syyllisty uuteen rikokseen. Vangin tulee sitoutua päihteettömyyteen ja sitä koskevaan valvontaan. Avolaitokseen sijoittamisen pituuteen ei ole määritelty ehtoja. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 150–151.)

Vanki voidaan joissain tapauksissa sijoittaa suoraan avolaitokseen. Tämä on mahdollista, mikäli hänen suoritettavanaan on sakon muuntorangaistus ja yhdessä tai erikseen vankeusrangaistuksen pituus on enintään kaksi vuotta. Sijoittamisen edellytyksenä on päihteettömyyteen sitoutuminen sekä sitoutuminen päihteettömyyden valvontaan. Päihteettömyyssitoumukset ovat tärkeitä sen vuoksi, koska avolaitoksissa valvonta on väljempää ja liikkuminen vankilan ulkopuolella sekä osastolla mahdollista. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 143.)

2.3.1 Rangaistusajan suunnitelma

Vankeusrangaistuksen tarkoituksena ja tavoitteena on pyrkiä vaikuttamaan vangin tilanteeseen elämänhallintaa edistävästi, edistää sijoittumista yhteiskuntaan sekä vahvistaa valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan. Rangaistusajan suunnitelman

laatiminen mahdollistaa johdonmukaisen rangaistusajan käytön ja korostaa prosessinomaista rangaistusajan luonnetta. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 137–138.) Rangaistusajan suunnitelma (RANSU) on vangille laadittava yksilöllinen suunnitelma joka sisältää suunnitelman sijoittamisesta, poistumisluvan myöntämisestä, ehdonalaisesta vapauttamisesta, toiminnasta rangaistusaikana sekä valvotusta koevapaudesta. Rangaistusajan suunnitelma laaditaan arviointikeskuksessa tai muussa suunnitelmista vastaavassa yksikössä yhdessä vangin kanssa. Suunnitelmaa laatiessa huomioidaan vangin rangaistusajan pituus, vankilakertaisuus, vangin toimintakyky ja työkyky sekä vangista, hänen rikollisuudestaan ja olosuhteistaan saatu tieto.

Rangaistusajan suunnitelmaa tehtäessä päätetään millaisin osatavoittein tai asiakokonaisuuksin suunnitelmaan kuvaillaan vangin henkilökohtaisia tavoitteita joilla pyritään vaikuttamaan yksilöllisiin, sosiaalisiin, kriminogeenisiin tai muihin toimintakykyyn tai uusintarikollisuuteen vaikuttaviin tekijöihin rangaistuksen suorittamisen aikana. Vangin toimintaan sijoittaminen lähtee tarpeesta ja on tarkoin suunniteltua. Tavoitteena suunnitelmassa saattaa olla koulutukseen, työelämään, perhe-suhteisiin, asenteisiin tai kuntoutukseen ja velkojen hoitoon liittyviä asioita sovellettavin tasoin. Suunnitelmaa päivitetään ja tarkennetaan tarvittaessa sijoitusvankilassa, kuitenkin vähintään kolme kertaa vuodessa. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 138.)

Rangaistusajan suunnitelmassa tulee olla maininta valvotusta koevapaudesta. Mikäli näin ei kuitenkaan ole, voidaan mahdollisuus koevapauksen arvioida ja tarpeen mukaan esittää rangaistusajan suunnitelman muutosta suunnitelmasta vastaavalle henkilölle. (Andersson 2016, 7.) Ennen vangin vapautumista, suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla (VAPSU), jonka tarkoituksena on arvioida vangin selviytymisen edellytyksiä sekä palveluiden tarvetta vapaudessa. (L 23.9.2005/767.)

2.3.2 Vapauttamissuunnitelma

Vapauttamissuunnitelma sisältyy rangaistusajan suunnitelmaan. Vapauttamissuunnitelmaa laaditaan vangin suostumuksella ja siihen sisältyy yhteistyö tarvittaessa

asuinkunnan eri viranomaistahojen kanssa sekä yksityisten yhteisöjen sekä henkilöiden kanssa. Vapauttamissuunnitelmaan liitettävien tekijöiden tulee tukea vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Huomiota on kiinnitettävä toimeentuloon, asumiseen, työkykyyn, sosiaalisiin suhteisiin, terveydenhuoltoon sekä kuntoutukseen liittyviä asioita. (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 140 & 291.)

2.4 Rangaistuksena vapaudenmenetys

Rikoslain kieltoihin ja käskyihin sisältyy rangaistusuhka. Rangaistuksen tarkoituksena on tukea kieltojen ja käskyjen noudattamista. Vankeusrangaistuksen merkittävämpänä rangaistuksena voidaan pitää vapaudenmenetystä. (Tapani & Tolvanen 2011, 7–9.)

Vapaudenmenetys tuo tullessaan monenlaisia haasteita. Erityisesti suljettujen laitosten vangeilla laitostuminen on merkittävä uhka vangin selviytymiselle sekä elämänhallinnan tukemiselle ja ylläpitämiselle. Avoimemmilla rangaistusmuodoilla pyritään ehkäisemään laitostumista vastuuttamalla vankia itse omasta elämästään. Laitostumisella tarkoitetaan opittua avuttomuutta. Laitostuminen aiheuttaa arjen taitojen heikentymistä ja vaikeuttaa näin ollen yhteiskuntaan sopeutumista ja siellä selviytymistä sekä lisää välillisesti rikosten uusimisriskiä. Lisäksi se voi johtaa apatiaan, joka puolestaan johtaa elämänhallinnan heikentymiseen.

Passivoitumista sekä laitostumista aiheuttaa yhtenä tekijänä ajantajun hämärtyminen. Avolaitoksessa sekä edelleen valvotussa koevapaudessa vangilla on enemmän toimintaa ja hän joutuu itse ottamaan vastuuta päiväjärjestyksestään. Päivärytmin ylläpitäminen ehkäisee yhtenä tekijänä tehokkaasti laitostumista ja rutiinit lisäävät elämänhallinnan tunnetta. (Miikkulainen 2012, 2 & 10–16.)

Maruna (2001) on tarkastellut desistanssia eli rikollisuudesta irtautumista. Hänen mukaansa uusintarikollisuus -termin sijasta tulisi keskittyä puhumaan rikollisuudesta irtautumisesta. Desistanssissa avainasemassa on Marunan mukaan uuden elämän rakentaminen, vanhasta rikollisesta elämäntavasta luopuminen sekä yhteiskunnan hyväksymän uuden identiteetin muovaaminen itselle. Onnistuakseen tässä, tu-

lee vangin ymmärtää rikollinen menneisyytensä sekä siihen johtaneet syyt ja tiedostaa mikä itsessä on muuttunut. Aikaisemmissa tutkimuksissa on ajateltu vankien onnistuneen muutoksen taustalla olevan rikollisesta elämäntavasta pois kasvamisen sekä hyvän puolison löytämisen. Maruna uskoo, että enemmän merkitystä on uuden näkökulman kehittymisellä, elämäntavoitteiden uudistamisella sekä muutoksissa muihin ihmisiin suhtautumisessa. (Ekunwe & Jones 2011 ,10.)

3 VALVOTTU KOEVAPAUS OSANA SUUNNITELMALISTA VAPAUTTAMISTA

Valvottu koevapaus on suhteellinen uusi lisäys suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä. Valvottu koevapaus mahdollistui 1.10.2006 vankeusrangaistuksen kokonais uudistuksen yhteydessä. Lain muutoksen tarpeena oli yhtenäistää Suomen vankeuslainsäädäntö kansainväliselle tasolle. Lisäksi tarpeena oli lain muuttaminen vastaamaan nykyistä kriminaalipoliittista näkemystä. (Mäenpää 2010, 2.) Valvotun koevapauden kannalta merkittävimmät muutokset ovat liittyneet vankien kohtelua koskeviin artikloihin sekä suosituksiin asteittain vapautumisesta. Euroopan neuvoston vankilasäännöissä on maininta vankilassa vapautumiseen tähtäävästä ohjelmasta sekä osittain valvotusta tai ehdottomasta vapaudesta yhdistettynä sosiaalisella tuella. Lisäksi kansainväliset ihmisoikeussopimukset ovat osaltaan vaikuttaneet uudistuksen taustalla. Uudistusten avulla on vankeusrangaistuksiin pyritty vaikuttamaan uusintarikollisuuteen kuntouttavalla toiminnalla. Rikosseuraamusalan strategian mukaan avoimempia vankeusrangaistuksia tulisi pyrkiä tulevaisuudessa lisäämään. Pyrkimyksenä on lisätä seuraamuksia, jotka ehkäisevät paremmin uusintarikollisuutta ja ovat kustannustehokkaita. (HE263/2004, 80) (Mäenpää 2010, 7).

Sääntely oli aluksi suppeaa, kunnes 2014 vuoden alussa tehdyn uudistuksen yhteydessä voimaan astui laki valvotusta koevapaudesta. Rikoslain 2c luvun 8§ jäi maininta koevapauden sijoittumisesta rangaistusajan loppupuolelle. Valvottua koevapautta koskevat valtioneuvoston säännökset tavoitteista, edellytyksistä sekä täytännönpanosta koottiin, niitä täsmennettiin ja listattiin valvottua koevapautta koskevaan lakiin. Lähtökohtana oli, että valvotun koevapauden säännökset vastaisivat mahdollisimman pitkälle valvontarangaistuksen säännöksiä. Laissa korostettiin valvotun koevapauden asetelmaa suunnitelmallisen vankeusajan viimeisenä muotona. Lisäksi koevapauteen sisältyvän toimintavelvollisuuden sisältöä muutettiin koskettamaan työn ja opiskelun lisäksi myös muuta sosiaalisesti kuntouttavaa toimintaa. Uuden lain myötä mahdollisuus sähköiseen valvontaan nilkkaan tai ranteseen kiinnitettävän laitteen avulla mahdollistui. Lakia täsmennettiin myös muilta kohdin. Rikosseuraamusalan virkamiesten tehtävistä ja päätösvallassa on kirjattu

lakiin. Päätösvaltaa siirrettiin arviointikeskuksilta vankilan johdolle tehokkuuden lisääntymiseksi. Peruuttamista koskevat päätökset ovat vankilan johdolla, mutta pitkäaikaisvankien koevapausasioista päättää edelleen Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö. Laki mahdollisti muutoksenhaun päätöksille ja säännöksiä lisättiin koskemaan poliisin antamaa virka-apua, voimakeinojen käyttöä sekä matkakustannusten korvaamista. Uudistus mahdollisti myös seksuaalirikollisten lääkeshoidon, joka velvoittaa seksuaalirikoksesta tuomitun henkilön noudattamaan lääkeshoitoa valvotun koevapauden aikana. (Hartoneva, Mohell ym. 2015, 387.)

Jo ennen lakia valvotusta koevapaudesta ovat kokemukset olleet kannustavia ja valvotulle koevapaudelle asetetut tavoitteet ovat täyttyneet hyvin. Lisäksi koevapauden kautta vapautuvien henkilöiden uusintarikollisuuden on jo tutkittu olevan pienempää kuin suoraa vankilasta vapautuneiden. Valvottujen koevapauksien määrä on ollut jatkuvassa kasvussa. (Hartoneva, Mohell, ym. 2015, 387–388.)

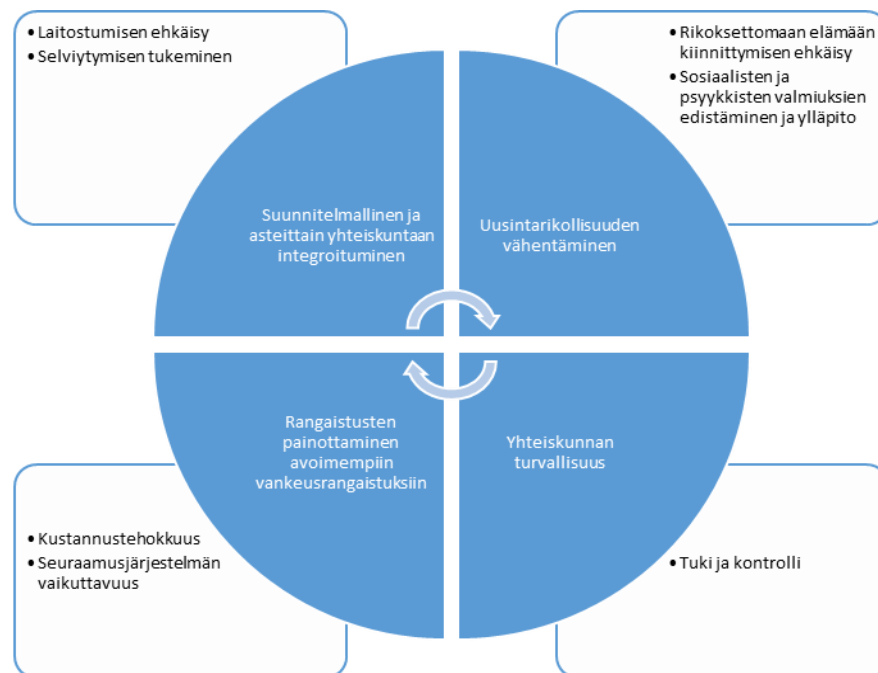
3.1 Valvotun koevapauden tavoitteet

Vangin on mahdollista ennalta määriteltujen edellytysten täytyessä vapautua valvotusti ja tuetusti enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaiseen vapauteen pääsemistä tai koko rangaistuksen suorittamista. Koevapaudessa oleva henkilö on asemaltaan vanki, mutta elää vapaudessa ehtoja noudattaen ja on teknisen sekä muun valvonnan alaisena. Valvonnan hyväksymisen lisäksi vangin tulee sitoutua päihitteettömyyteen. (Mäkipää 2010, 1–2.)

Tarkoituksena valvotussa koevapaudessa on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella sekä ylläpitää että edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan sekä rikoksettomaan elämäntapaan (L23.8.2013/629). Tuen ja valvonnan tarkoituksena on edistää vangin sosiaalisia sekä psyykkisiä valmiuksia vangin yhteiskuntaan sijoittumisen helpottamiseksi. Valvotun koevapauden avulla pyritään välttämään karsimaan välittömästi vapautumisen jälkeen tehtyjä rikoksia, jolloin uusintarikollisuus on korkeimmillaan. (Hartoneva, Mohell ym. 2015, 390; Muiluvuori 2014, 523.) Vaiheittainen vapauttaminen mahdollistaa vangin oman vastuun lisääntymisen samalla kun ulkopuolista kontrollia vähennetään (Vesterbacka & Juuti 2015). Rikos-

seuraamuslaitoksen selvityksen mukaan valvotun koevapauden kautta vapautuneiden uusintarikollisuus on puolet vähäisempää kuin vankilasta suoraan vapautuneiden. Valvotun koevapauden kustannukset ovat lisäksi huomattavasti pienemmät kuin suljetussa vankilassa olevan vangin tai avovankilavangin. (HE 140/2012.)

Sijoitusvankila vastaa valmisteluista, joita vangin päästäminen valvottuun koevapauteen edellyttää (Hartoneva, Mohell ym. 2015, 140). Valvottuun koevapauteen voidaan sijoittaa kolmenlaisia vankeja: Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittavia ehdonalaisesti vapautettavia vankeja, elinkautisesta vankeudesta ehdonalaisesti vapautettavia vankeja sekä koko rangaistusta vankilassa suorittamasta vapautettavia vankeja. Suurimman ryhmän muodostaa ensimmäinen ryhmä. (Lakso & Mäntynen 2011.) Tähän opinnäytetyöhön osallistuneet haastateltavat kuuluivat kaikki ensimmäisenä mainittuun ryhmään. Kuvion 3 avulla esitetään valvotun koevapauden tavoitteita.

Kuvio 3. Valvotun koevapauden tavoitteet

3.2 Edellytykset koevapauteen sijoittamiseksi

Valvottua koevapautta määrittelevä laki käsittää säädöksen koevapauden edellytysten selvittämisestä. Vankilan tehtävänä on selvittää vangin edellytykset sijoittua mahdolliseen koevapauteen. Edellytysten selvittäminen on tehtävä hyvissä ajoin, mikäli se ei ole tarpeetonta rangaistusajan lyhyiden vuoksi. Edellytysten selvittäminen voidaan aloittaa myös vangin aloitteesta. (L23.8.2013/629.) Koevapauden edellytyksiin ei vuoden 2014 uudistuksessa tullut suuria muutoksia. Säännöstä täsmennettiin valvonnan, yhteydenpitotahojen sekä lääkityksen osalta (Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartija 2015, 391).

Laissa valvotusta koevapaudesta 1 luvun 3§ säädetään valvotun koevapauden sijoittamisen edellytyksistä, joiden mukaan valvotun koevapauden toteutumisen mahdollisuutta arvioidaan ja sitä koskevia päätöksiä tehdään: Koevapauden tulee

edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista ja vangin tulee suostua valvontaan sekä sitoutua häntä mahdollisesti koskeviin hoitoa ja tukea koskeviin määräyksiin sekä mahdolliseen lääkitykseen. (L 23.8.2013/629.)

Vangin rangaistusajan käyttäytymisen ja hänen rikollisuudestaan saatujen tietojen avulla arvioidaan mahdollisuutta valvottuun koevapauteen pääsemiseen ja ehtojen noudattamista tulee voida pitää todennäköisenä. Vangilla tulee olla käytössään soveltuva asunto ja sen lisäksi hänen tulee antaa Rikosseuraamuslaitokselle kirjallinen lupa olla yhteydessä koevapauden täytäntöönpanoon liittyviin henkilöihin koevapauden edellytysten selvittämiseksi. Vanki sitoutuu siihen, etteivät salassapitomääräykset koske häntä, mikäli hän rikkoo valvotun koevapauden ehtoja. (L 23.8.2013/629.)

Vangin tulee sitoutua päihitteettömyyteen ja tätä koskevaan valvontaan ja hänen on sitouduttava noudattamaan määräyksiä koskien yhteydenpitoa sekä asunnon ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan ja liikkumiseen liittyviä ehtoja. Vangilta tarvitaan lisäksi suostumus siihen, että Rikosseuraamuslaitos selvittää asunnon ja toimintaan osallistumispaikan soveltuvuuden koevapauden täytäntöönpanoon. (L 23.8.2013/629.)

Edellytyksenä koevapaudelle on lisäksi samassa asunnossa asuvien henkilöiden suostumus. Samassa asunnossa asuvan alaikäisen lapsen mielipide on kuultava tarvittaessa yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Jos lapsi on ikänsä ja kehitystasonsa puolesta kypsä arvioimaan asiaa ja perustellusta syystä sitä vastustaa, ei täytäntöönpanoon saa ryhtyä. (L 23.8.2013/629.) Mikäli Vaasan vankilasta koevapauteen sijoitetulla on samassa taloudessa asuvia lapsia, annetaan asia aina tiedoksi lastensuojeluun (Viklund & Ylinen 2017).

Vangin sitoutumista rajoitusten ja säännösten noudattamisen lisäksi arvioidaan sitä miten vanki on noudattanut rangaistusajan suunnitelmaansa, mikäli suunnitelman sisältöä on mahdollista noudattaa. Motivaation ja rikoksettomaan elämään pyrkimisen arviointi on tärkeää. (Andersson 2016, 11–12.)

Edellytysten selvittämistä varten nimetään vastuuhenkilö. Vastuuhenkilön tehtävänä on tarkistaa, että kaikki edellytykset tulevat selvitettyä. Selvittämisvaiheessa eri henkilöstöryhmien on mahdollista antaa omat kirjalliset lausuntonsa henkilön sijoittamisesta valvottuun koevapauteen. (Andersson 2016, 11.)

3.3 Koevapauden valmistelu

Valvotun koevapauden valmistelu alkaa, mikäli vanki täyttää koevapauteen sijoittamisen edellytykset. Valmistelu tehdään yhteistyössä vangin kanssa. Pitkäaikaisvankien sekä koko rangaistusta suorittavan vangin koevapauteen valmistelu poikkeaa muiden vankien kohdalla tehtävästä valmistelusta. (Andersson 2016, 22.) Tässä opinnäytetyössä ei käsitellä edellä mainittua prosessia, sillä tutkimus koostui määräaikaista vankeusrangaistusta suorittavista henkilöistä.

Vankilan johtaja hyväksyy vangin valvotun koevapauden aikaisen rangaistusajan suunnitelman, joka vangille laaditaan. Valvotun koevapauden rangaistusajan suunnitelmaan sisältyy tarkka sisältö koevapaudesta. Suunnitelmaan tulee sisältyä määräykset asunnosta, toimintavelvollisuuden sisällöstä sekä ajasta, liikkumisalueen rajoitukset sekä ajankohta, jolloin sijoitettavan on pysyttävä kotona. Näiden lisäksi suunnitelmaan sisältyy yhteydenpito Rikosseuraamuslaitoksen kanssa, määräykset valvonnasta ja tukitoimista sekä sijoitetun asioiden hoitoon varatusta ajasta. Jokaiselle valvottuun koevapauteen sijoitetulle määritellään alue, jonka rajoilta hänellä ei ole lupaa poistua seuraamuksetta. Suunnitelmassa tulee olla maininta toimeentulosta ja sijoitettu on velvollinen ilmoittamaan tilanteiden muutoksesta valvovalle taholle, mikäli sillä on vaikutusta velvoitteiden täyttämiseen. (Andersson 2016, 22–24.)

Vangilla on mahdollisuus perustellusta syystä etukäteen anomalla lupa olla tilapäisesti noudattamatta rangaistusajan suunnitelmaa. Tällä tarkoitetaan yksittäisessä tapauksessa hyväksyttävästä syystä annettua lupaa olla esimerkiksi noudattamatta liikkumisalueen rajoituksia. (Andersson 2016, 29.)

3.4 Koevapauteen sijoitetun velvollisuudet

Laissa valvotusta koevapaudesta on määritelty valvottuun koevapauteen sijoitetun henkilön velvollisuudet. Koevapauteen sijoitettua sitoo velvollisuus osallistua hänelle määrättyyn toimintaan. Valvottuun koevapauteen sijoitetulla on velvollisuus pysyä asunnossaan viikoittaisessa aikataulussaan sekä toimeenpanosuunnitelmassa määrättyinä aikana. Velvollisuus asunnossa pysymiseen käsittää kello 21:n ja kello 6:n välisen ajan. (Andersson 2016, 8)

Sijoitettu on sen lisäksi velvollinen pitämään sovitusti yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen sekä informoimaan tiedot käyttämästään lääkityksestä. Valvontavälineitä, nilkkapantaa sekä paikannuspuhelinta on käsiteltävä huolellisesti. Valvottuun koevapauteen sijoitettu on sitoutunut päästämään valvontatehtäviä suorittavia viranomaisia asuntoonsa. Sen lisäksi sijoitettu on velvoitettu noudattamaan rangaistustajan suunnitelmaa. Valvotun koevapauden sijoittamisen edellytyksenä on lisäksi päihteettömyyteen sitoutuminen, mikä on myös sijoitetun velvollisuus. (L23.8.2013/629.) Sijoitettua tulee huolellisesti opastaa laitteiden oikeaoppiseen käyttöön.

3.4.1 Toimintavelvoite

Valvottuun koevapauteen sisältyy toimintavelvoite. Toimintavelvoitteella tarkoitetaan vangin velvollisuutta osallistua valvontatapaamisiin ja/tai muuhun työhön tai toimintaan. Toimintaa tai työtä on oltava vähintään viisi tuntia viikossa ja se voi käsittää työtä, kuntoutusta, koulutusta, toimintaohjelmia tai muuta vastaavaa toimintaa. Enimmäismäärää toiminnalle ei ole määritelty. Toiminnan tulee tukea rikoksetonta elämää, ja sen tulee olla toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia tukevaa. Lisäksi toimintaa tulee pystyä valvomaan riittävästi. Toimintavelvoite määräytyy rangaistusajan suunnitelman mukaan. Sisältö ja määrä suunnitellaan yksilöllisesti vangin tarpeita tukemaan. Toimintavelvoitteella pyritään yksilöllinen tilanne huomioon ottaen tukemaan, edistämään ja ylläpitämään vangin valmiuksia. Toimintavelvoite tulee pääsääntöisesti sijoittua kello 6:n ja 21:n väliseksi ajaksi, jolloin sijoitetulla on velvollisuus pysyä kotonaan. Kuntoutuksesta koostuvaa toimintaa kutsutaan kuntouttavaksi toimintavelvoitteeksi. (Andersson 2016, 7–8)

Valvotun koevapauden rangaistusajan suunnitelman pohjalta laaditaan jokaiselle vangille yksilöllinen viikkoaikataulu. Aikataulusta tulee käydä ilmi pakollisen toimintavelvollisuuden aikataulut, sekä velvoiteajat kotona pysymiseen. (Andersson 2016, 25.)

3.5 Valvonta

Rangaistusajan suunnitelman noudattamista valvotaan teknisin välinein. Välineet voivat olla asuntoon sijoitettavia, sijoitetun haltuun annettavia tai sijoitetun nilkkaan, ranteeseen tai vyötärölle kiinnitettäviä teknisiä välineitä tai näiden yhdistelmiä. (L 23.8.2013/629.) Vaasan vankilassa käytössä on yhdistelmä, jossa valvottavalla on nilkkaan asennetun pannan lisäksi paikannuspuhelin. Paikannuspuhelimien jäädessä liian kauaksi nilkkaan asennetusta pannasta, tulee sähköiseen valvontajärjestelmään hälytys. Valvontalaitteen vahingoittuessa seuraa siitä hälytys valvontajärjestelmään. (Hartoneva, Mohell ym. 2015, 398–399.)

Valvonnasta vastaa sijoitusvankila tai sovittaessa toinen vankila. Valvonta määritellään yksilökohtaisesti sijoitetulle tehdyn riski- ja tarvearvioinnin mukaan. Valvonnan- ja yhteydenpitomääräyksien tulee olla riittäviä, jotta ehtojen noudattamista voidaan valvoa käytännössä. (Andersson 2016, 9.) Valvontakäynnit valvottavan asunnossa sekä toimintavelvoitepaikalla kuuluvat olennaisena osana valvontaan. Tarkastuskäynnin suorittaa Rikosseuraamuslaitoksen virkamies sekä apuvalvoja. Käynnit on suoritettava siten, että ne eivät aiheuta suurta huomiota tai haittaa. (Hartoneva, Mohell ym. 2015, 399.) Valvontakäyntien määrästä on säädelty Rikosseuraamuslaitoksen määräyksessä Valvotun koevapauden täytäntöönpanossa (DNRO 1/004/2014); valvontakäynti viikossa tai kaksi valvontakäyntiä kuukaudessa. (Andersson, 2016.)

Valvontaa suoritetaan myös yhteydenpitomääräyksin. Valvottava voidaan velvoittaa ilmoittautumaan Rikosseuraamuslaitokseen esimerkiksi puhelinsoitin sekä käymällä sijoittajyksikössä tai muussa erikseen sovitussa paikassa. Valvontaa voidaan muuttaa tarpeen tai riskin mukaan. (Hartoneva, Mohell ym. 2015, 406.) Vaasan vankilassa valvontaa suoritetaan tarkastuskäyntien lisäksi valvontakäynnein. Aluksi viikoittaisia valvontakäyntejä vähennetään kahteen kertaan kuukaudessa,

mikäli valvottavan selviytyminen sen mahdollistaa. Lisäksi valvontaan kuuluvat läpi koevapauden valvontasoitot, jotka on suoritettava valvottavan taholta klo 20.30–21.00 välillä päivittäin. (Viklund & Ylinen 2016.)

3.5.1 Päihitteettömyyden valvonta

Valvottuun koevapauteen sijoitetun tulee sitoutua päihitteettömyyteen ja sen valvontaan. Päihitteettömyyttä valvotaan virtsa- ja sylkinäyttein sekä puhalluskokein. Sijoitettu voidaan velvoittaa saapumaan antamaan virtsanäyte milloin vain. Lisäksi edellytyksiä selvitetessä tulee vangin kanssa keskustella tukitoimista päihitteettömyysvelvollisuutta tukemaan ja retkahduksia ehkäisemään. (Andersson 2016, 15.)

3.5.2 Tukipartiot

Tukipartiot työskentelevät kaikilla rikosseuraamusalueilla yhdyskuntaseuraamuslaitoksen alaisuudessa. Tukipartiotyötä tekevä ohjaaja tukee ja valvoo vapaudessa vankeusrangaistustaan suorittavia henkilöitä. Tukipartion suorittaman valvonnan avulla on tarkoitus lisätä ja ylläpitää vangin valmiuksia sitoutua rikoksettomaan elämään. Partio suorittaa päihdetestauksia ja tehtäviin kuuluu varmistaa rangaistuksen suorittajan olevan hänelle määrättyssä paikassa määrättyinä aikana. (Rikosseuraamuslaitos 2016e.)

3.6 Täytäntöönpanon estyminen ja koevapauden peruuttaminen

Mikäli täytäntöönpano estyy kokonaan, on valvottu koevapaus peruutettava ja sijoitettu siirrettävä takaisin vankilaan suorittamaan loppurangaistusta. Valvottuun koevapauden toimeenpano voi estyä asunnon olosuhteiden muutoksiin liittyvistä syistä. Tällöin on selvítettävä mahdollisuus toimeenpanoon muussa asuinpaikassa. (Andersson 2016, 31–32.)

Mikäli valvottuun koevapauteen sijoitettava sairastuu siten, että tarvitsee jatkuvaa laitostai sairaalahoitoa, tulee tilanne arvioida harkinnanvaraisesti. Tilanteessa arvioidaan mahdollisuutta toimintavelvoitteen suorittamiseen. Toimintavelvoite on tärkeä osa valvottua koevapautta ja mikäli sijoitettu ei kykene noudattamaan alku-

peräistä toimintavelvoitettaan, voidaan sen muuttamista harkita. Valvotun koevapauden peruuttamista harkitaan, mikäli toimintavelvollisuutta ei voida muuttaa. Mikäli valvontaa ei kyetä järjestämään riittäväksi muuttuneiden olosuhteiden vuoksi, voidaan myös siinä tilanteessa koevapaus joutua perumaan. (Andersson 2016, 31–32.)

Mikäli sijoitetulle tulee suoritettavaksi koevapauden aikana uusi vankeusrangaus, tulee harkita voidaanko ehtojen noudattamista pitää todennäköisenä rikoksen tekemisen olosuhteet sekä rikoksen laatu huomioon ottaen. Mikäli rangaistusten yhteenlaskettu aika ylittää valvotun koevapauden enimmäisjana, kuusi kuukautta, tulee valvottu koevapaus peruuttaa. Peruuttaminen ei koske uutta sakon muuntorangaistusta. (Andersson 2016, 31–32.)

Valvottu koevapaus voidaan perua, mikäli samassa asunnossa asuva peruu kirjallisesti suostumuksensa, eikä toimeenpano uudessa asunnossa ole mahdollista. Peruuttaminen joko kokonaan tai määräajaksi tulee kyseeseen myös silloin, kun sijoitettu rikkoo törkeästi velvollisuuksiaan tai edellytykset sijoittamiselle eivät olosuhteiden muutoksen vuoksi enää täyty. Uuden rikoksen tekeminen koevapausaikana johtaa peruutukseen. Laiminlyönnit koevapauteen liittyvien velvollisuuksien noudattamisessa arvioidaan niiden vakavuuden perusteella. Velvollisuuksien rikkomiseen liittyy viikko-ohjelmasta poikkeaminen tai sen laiminlyönti, toimintavelvollisuutta koskevat laiminlyönnit, valvontakäyntejä ja päihteettömyyttä koskevat laiminlyönnit sekä poistuminen liikkumisalueelta. (Andersson 2016, 32–33.)

Lievistä rikkeistä voidaan antaa suullinen huomautus, tai mikäli tämä ei ole riittävä, voidaan antaa kirjallinen varoitus. Rikkeitä koskevat seuraamukset arvioidaan lievinä ja törkeinä. Unohdukset ja myöhästymiset ovat esimerkiksi lieviä rangaistuksia kun taas törkeitä rikkeitä ovat tahalliset laiminlyönnit. (Andersson 2016, 32–33.)

Päihteettömyysvelvollisuuden rikkomisen seuraukset tulee arvioida tapauskohtaisesti päihtymystilan voimakkuus sekä uusimisriski huomioon ottaen. Positiivinen

näyte tulee lähettää varmistukseen. Huumausaineiden käytöstä tulee ilmoittaa poliisille. Sylki- ja virtsanäytteestä kieltäytyessä vanki voidaan lähettää verikokeeseen. (Andersson 2016, 28.)

4 VAASAN VANKILA

Vaasan vankila sijaitsee Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella. Vaasan vankilassa on 59 paikkaisen suljetun vankilan lisäksi 12 paikkainen avovankilaosasto miehille. (Rikosseuraamuslaitos 2016d.) Avolaitoksen tarkoituksena on toimia yhtenä asteittain vapautumisen vaiheena sekä turvata hallittu yhteiskuntaan takaisin sijoittuminen. Vaasan vankilassa painotetaan toimintaa rikosseuraamuslaitoksen strategian mukaisesti kohti avoimempia vankeusrangaistuksia. Tarkoituksena on toteuttaa asteittaista vapautumista vapauttamalla kaikki avolaitosvangit valvotun koevapauden kautta siviiliin. (Hartoneva, Mohell ym. 2015, 137–138; Viklund & Ylinen 2017.)

Vaasan avovankilaosastolla työskentelee erityisohjaaja Johanna Viklund, rikosseuraamusesimies Janne Ylinen sekä kaksi vakituista vartijaa. Avovankilaosaston toiminnasta vastaa Vaasan vankilan Johtaja ja apulaisjohtaja vastaavat avovankilaosaston toiminnasta. Erityisohjaajan sekä ja rikosseuraamusesimiehen tehtävinä on koevapaus valmisteluiden ja valvonnan lisäksi vastata rangaistusajan suunnitelmista. Erityisohjaaja vastaa mm. avolaitosvankien kokonaistilanteen kartoituksesta, yksilötyöstä ja toimii koevapauksien vastuuhenkilönä. Rikosseuraamusesimiehen tehtäviin kuuluu elektronisesta valvonnasta, muusta valvonnasta ja turvallisuudesta vastaaminen sekä rikkomuksista aiheutuneet vangin kuulemiset sekä kurinpitokäsittelyt. Rikosseuraamusesimies myös esittelee koevapauden keskeyttämiset johtajalle, joka tekee lopulliset päätökset. (Hartoneva, Mohell ym. 2015, 137–138; Viklund & Ylinen 2017.)

Avovankilaosaston tarkoituksena on asteittaisen vapautumisen lisäksi opetella ottamaan vastuuta omista asioistaan ja opetella toimimaan yhteiskunnan sääntöjen mukaan. Osastolla ollessa pyritään kiinnittymään mm. oman kunnan palveluihin esim. päihdeklinalle jolloin vangin vapautuessa käynnit klinikalla saattavat jäädä säännöllisiksi. Koevapaudessa käynnit päihdeklinalle voidaan määrittellä pakollisiksi, jos vangilla on todettu olevan päihderiippuvuus. Koevapaudessa vangille määritellään myös pakollinen toimintavelvoite joka on pääsääntöisesti palkkatyö, kuntouttava työtoiminta tai opiskelu. Toimintavelvoitteen tuoma rutiini tulee kaikille tutuiksi jo avovankilaosastolla koska vangit sitoutuvat osastolla säännölliseen

toimintaan, joka voi olla oman siviilityön tai opiskelun lisäksi vankilan järjestämää työtä. Vapaa-ajan toimintoja avolaitososastolla on kolme kertaa viikossa jolloin vangeilla on mahdollisuus käydä kirjastossa, kaupassa, urheilemassa tai tavata läheisiään. Avolaitososastolla vierailee myös SPR-ryhmä ja vangeilla on mahdollisuus osallistua hengelliseen - tai AA/NA toimintaan. Lisäksi vangeille järjestetään säännöllisesti ohjattua toimintaa, mm. tutustumista erilaisiin urheilutoimintoihin. Vangin on mahdollisuus hoitaa omia asioitaan sekä aloittaa kuntouttava toimintavelvoitteensa, joka jatkuu koevapauden aikana ja mahdollisesti sen jälkeen. Aikaisin aloitetut tukitoimet helpottavat siviiliin siirtymistä sekä avun hakemista ja asioiden hoitamista myöhemmin. (Rikosseuraamuslaitos f.; Viklund & Ylinen 2017.)

Valvottuun koevapauteen sijoittamisen edellytyksien täytyessä jää arvioitavaksi vielä koevapauden pituus. Edellytyksiä selvittäessä arvioidaan myös vangin motivaatiota ja sitoutumista koevapauden tavoittelemaan rikoksettomaan elämään. Valvotun koevapauden pituus vaihtelee kuukaudesta kuuteen kuukauteen, joka on koevapauden enimmäisaika. Karkea keskiarvo koevapauksien pituudessa on noin 3,5 kuukautta. Täysimääräiseen koevapauteen sijoitellaan pääsääntöisesti perheellisiä, koska on katsottu perheellisten sitoutuvan helpommin noudattamaan valvotussa koevapaudessa olevia sääntöjä ja joskus tiukkaakin aikataulua. Alle kuukauden koevapaus voi olla joissain tapauksissa perusteltua, jos vapautuminen tapahtuu esim. päihdekuntoutuksen kautta. Valvotun koevapauden pituudessa käytetään aina tapauskohtaista harkintaa. Valvottu koevapaus voidaan laittaa vireille vangin omasta hakemuksesta tai ns. laitoksen omasta suosituksesta. (Andersson 2016, 36-41 ; Viklund & Ylinen 2017.)

Ensimmäisenä vuonna, kesäkuusta 2007, koevapauden mahdollistuttua Vaasan vankilasta koevapaudessa oli 25 vankia. Vuonna 2013 koevapauteen sijoitettuja oli 5 kappaletta. (Muiluvuori 2014, 523 & 531.) Vaasan vankilasta valmisteltiin kaksikymmentä (20) koevapautta ajalla 10/2015–10/2016. Koevapauksista kahdeksantoista (18) onnistui ja neljä (4) keskeytettiin. Keskeytyksen syytä olivat päihde- ja sääntörikkomukset. Huumausaineidenkäytöstä seuraa aina koevapauden keskeyttäminen ja/tai avolaitossijoituksen purkaminen. Valvotun koevapauden tarkoituksena

on ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan. Avolaitoksen tehtäväksi jää suunnitella ja toteuttaa valvottu koevapaus jokaisen vangin kohdalla laadukkaasti ja turvallisesti, jotta sijoittuminen yhteiskuntaan tapahtuisi asteittain ja hallitusti. Tavoitteena on, että jokainen avolaitokseen sijoitettu vapautuisi valvotun koevapauden kautta. (Viklund & Ylinen 2017.)

5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON KERUU

Valvottu koevapaus on osa rangaistusajan suunnitelmallista toteuttamista. Tarkoituksena koevapaudessa on vangin asteittain yhteiskuntaan sijoittuminen syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia kokemuksia valvotun koevapauden merkityksestä vangin näkökulmasta Vaasan vankilassa. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan valvotun koevapauden tarkoituksen toteutumista vangin yhteiskuntaan sijoittumisen valmiuksien ylläpitämiseksi ja edistämiseksi vangin näkökulmasta tarkasteltuna sekä järjestelmän merkitystä valvotun koevapauden onnistuneessa toteutuksessa.

Opinnäytetyön tavoitteena on vastata seuraaviin tutkimusongelmiin: Mitä koevapaus on merkinnyt vangille? Millaisia vaikutuksia koevapaudella on ollut yhteiskuntaan sijoittumisessa? Millaisia tukitoimia vangeilla on ja millaiset tukitoimet koetaan tarpeellisina? Millaisia kehittämistarpeita valvotussa koevapaudessa koetaan olevan?

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, sillä tarkastelun kohteena ovat vankien omat kokemukset. Tarkoituksena kvalitatiivisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään asian kokonaisvaltaiseen tutkimiseen. Laadullista tutkimusta tehdessä on tärkeä muistaa että arvomme muovaavat tapaa ymmärtää ilmiöitä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on löytää ja paljastaa tosiasioita koskien aihetta valvottu koevapaus. Koska kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija ja tieto kietoutuvat toisiinsa, saattaa objektiivisuus kärsiä. Tulokset ovat aikaan ja paikkaan rajoittuneita selityksiä asioista. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2013, 161.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen piirteenä on tutkittavien elämään osallistuvuus. Tutkijan on tärkeää huolehtia ilmiön säilymisestä manipuloimatta haastattelutilannetta. (Eskola ym. 1998, 15–16.)

5.2 Teemahaastattelu

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluna teemahaastatteluin. Valvotun koevapauden suunnittelussa korostuu vahvasti osallistaminen. Vangilla on mahdollisuus olla mukana vaikuttamassa osassa häntä koskevia ratkaisuja ja päätöksiä. Osallisuutta edistämällä estetään syrjäytymistä ja eriarvoisuutta (THL 2016). Tutkimuksen taustalla on aihetta tukien ajatus osallisuudesta ja osallistamisesta, joka tutkijan mielestä parhaiten korostuu haastatteluiden avulla.

Teemahaastattelulla tarkoitetaan haastattelun etenemistä keskeisten etukäteen valittujen teemojen avulla. Teemat valikoituvat tutkimuksen mukaan jo aiheesta tiedettyyn tietoon. Apuna käytettiin tarkentavia lisäkysymyksiä. Teemahaastattelulla pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 75; Tuomi & Sarajärvi 2006, 78.)

Haastattelun teemojen avulla opinnäytetyössä selvitettiin kokemuksia koevapauden valmistelusta vapautumiseen saakka. Haastateltavia pyrittiin haastattelemaan mahdollisimman lähellä vapautumista, jotta kokemusta olisi kertynyt koko prosessin ajalta. Tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten valvotun koevapauden valmistelu-prosessi sujui, mitä koevapaus on vangille merkinnyt ja mitä ajatuksia vangilla on koevapauden valvonnan ja tukitoimien toteuttamisesta. Lisäksi tarkoituksena oli tuoda esiin ajatuksia siitä, miten koevapaus tulee vaikuttamaan koevapauden jälkeiseen elämään. Teemat jaettiin neljään osaan, jotka käsittelevät koevapauden valmistelua, koevapautta, valvontaa ja tukitoimia sekä vapautumista valvotun koevapauden kautta. Loppuun jätettiin tilaa avoimelle keskustelulle. Jokaisessa teemassa on tarkoituksena kokemusten lisäksi nostaa esiin kehittämisideoita. (LIITE 3)

Teemojen avulla pyrittiin tuomaan esiin merkityksellisiä vastauksia tutkimuskysymysten mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2006, 77). Haastatteluiden kesto vaihteli suuresti, mutta keskimääräisesti haastattelut kestivät noin 35 minuuttia. Neljä haastattelua suoritettiin Vaasan avovankilassa valvontakäyntien yhteydessä ja yksi haastattelu haastateltavan valitsemassa paikassa.

5.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Tutkimuksen aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: pelkistämiseen, aineiston ryhmittelyyn sekä teoreettisten käsitteiden luomiseen. Pelkistämässä haastatteluaineisto pelkistetään siten, että aineistosta karsitaan epäoleellinen tieto pois. Aineiston pelkistämisessä apuna käytetään litterointia. Aineistosta esiin nostetaan tärkeät ilmaukset ja tätä kutsutaan pelkistämiseksi. Aineiston ryhmitellessä aineistosta kerätyt ilmaukset käydään tarkasti läpi ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eriävyyksiä. Samaa asiaa tarkoittavat pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään kuvaavan otsikon alle alaluokiksi, jotka ryhmitellään edelleen pääluokiksi. Käsitteellistämistä seuraa viimeinen vaihe, jolloin erotellaan oleellinen tieto ja valikoidun tiedon perusteella luodaan teoreettisten käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2006, 110–114.)

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista. Sosiaalialan eettisiä ohjeita noudattaen (Talentia 2013, 14) tutkimuksessa kunnioitetaan ihmisen oikeutta ja vastuuta päättää itseään koskevista asioista. Haastateltavilla oli mahdollisuus saada haastattelukysymykset tarkasteltavakseen ennen haastattelua. Haastateltavalle kerrottiin haastattelun alussa hänen mahdollisuuksistaan keskeyttää haastattelu haastattelun vaiheesta riippumatta. Haastateltaville kerrottiin etukäteen, mistä haastattelussa on kysymys ja haastattelun yhteydessä allekirjoitettiin suostumus haastatteluun – lomake. (LIITE 1)

Tärkeää luotettavuuden kannalta on että tietoa käsitellään, kuten on ennalta sovittu. Tietoja ei luovuteta tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille eikä vastaajien henkilöllisyys saa käydä ilmi tutkimuksen missään vaiheessa. Tutkimuksesta tehdessä suhteen luottamuksellisuuden vuoksi noudatetaan tiukasti salassapitovelvollisuutta (Talentia 2013, 19).

Tutkimuksen luotettavuutta tukee se, että haastattelunauhoitukset litteroitiin tarkasti ja luokiteltiin huolellisesti. Tutkimustulokset esitetään niitä manipuloimatta

tai muuttamatta. Tutkimusta varten kerätty materiaali tuhottiin asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua. Materiaalia käytetään tutkimuksessa siten, ettei haastateltavan henkilöllisyys ole pääteltävissä. Tästä johtuen tutkimustuloksissa esiteltävät lainauksia on osin muunneltu, sanoman tai merkityksen kuitenkin muuttumatta.

Haastattelun luotettavuuteen saattaa vaikuttaa se, että on haastateltavan päätettävissä, millaisia asioita hän nostaa esiin. Aineisto on tilanne- ja kontekstisidonnaista, ja tämän vuoksi haastatteluiden tulkinta näyttelee suurta osaa tutkimuksessa. Tämä tulee tuloksia tulkittaessa ottaa huomioon, eikä tulosten yleistämistä voida liioitella. Erityisen tärkeää on haastattelutilanteen ympäristön luominen luotettavaksi, jottei henkilö koe tilannetta uhkaavaksi tai muulla tavoin epämiellyttäväksi. Ihmisten väliset vuorovaikutussuhteet muokkaavat osaltaan tutkimuksen tulosten tulkintaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 205–207.)

5.5 Haastateltavien valinta

Tutkimus on rajattu koskemaan Vaasan vankilasta valvotussa koevapaudessa olevia tai olleita henkilöitä. Rajaamalla haastateltavat henkilöt Vaasan vankilan piiriin kuuluviin vankeihin, ovat tutkimuksen tulokset kohdentuneet kyseiseen vankilaan. Valvottua koevapautta ohjaavat lait sekä säädökset, mikä takaa prosessin samankaltaisuuden riippumatta vankilasta. Käytännön toteutuksessa saattaa kuitenkin esiintyä jonkin verran vaihtelevuutta, jonka vuoksi tutkimuksessa saadaan tuotua esiin sekä yleisesti valvotun koevapauden merkitys, että sen toteutuminen juuri Vaasan vankilassa.

Haastateltavien hankinnasta vastasi Vaasan vankilan erityisohjaaja. Tutkimukseen osallistui viisi henkilöä, joista neljä oli edelleen koevapaudessa. Yksi henkilö haastateltiin vapautumisen jälkeen, hänen itse otettuaan yhteyttä tutkijaan. Tutkimuksen suorittamisen ajankohtana valvotussa koevapaudessa oli Vaasan vankilasta kuusi henkilöä. Rikosseuraamusvirasto myönsi tutkimukselle luvan.

5.6 Haastatteluiden toteuttaminen

Haastattelut suoritettiin 2016 loka-marraskuussa valvontakäyntien yhteydessä Vaasan vankilassa. Yksi haastattelu tehtiin haastateltavan valitsemissa paikassa. Vaasan vankilan erityisohjaaja vastasi haastatteluiden sopimisesta neljän Vankilassa haastateltavan kanssa. Vaasan vankilan erityisohjaaja oli alustanut haastattelua ja sen aihetta kertomalla haastateltaville asiasta.

Haastatteluiden alussa haastateltavat saivat tutustua haastattelukysymyksiin. Lisäksi haastateltavat allekirjoittivat suostumuslomakkeen (LIITE 1) haastattelusta sekä sen nauhoittamisesta. Tutkimuksen tarkoitusta avattiin tarkemmin haastateltaville.

Haastattelurunko oli kaikille sama, mutta apu- ja lisäkysymysten asettelu erilainen. Lisäkysymyksiä pyrittiin esittämään keskustelun mukaisesti, jotta haastattelu pysyisi mahdollisimman avoimena. Haastattelut etenivätkin jokainen yksilöllisessä järjestyksessä. Haastateltavat vastailivat kysymyksiin hyvin, eikä kukaan haastateltavista kieltäytynyt osallistumasta tutkimukseen. Yksi haastateltava koki tilanteen jännittäväksi, se näkyi haastattelussa vastauksien lyhkäisyytenä. Kaksi haastateltavista taas mainitsi erikseen tilanteen olleen heille miellyttävä ja se näkyi haastateltavan ja haastattelijan välisenä hyvänä vuorovaikutuksena sekä haastatteluiden sisällön laajuutena.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksen tulokset on analysoitu käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysii. Aineisto on pelkistetty, ryhmitelty ja sen jälkeen siitä on luotu teoreettisia käsitteitä. Tutkimuksessa esimerkkeinä käytetään kuitenkin haastatteluista suoraan nostettuja lauseita.

Haastateltavien taustatietojen avulla selvitettiin vankien valvotun koevapauden aikaista elämäntilannetta. Haastateltavat olivat kaikki miehiä ja yli 30 vuotiaita, mutta alle 59 vuotiaita koevapauden alkamisen aikana. Kolme haastateltavista oli suorittanut kansa- tai peruskoulun ja yhdellä oli ammatillinen koulutus. Yksi haastateltava ei vastannut koulutusta koskevaan kysymykseen.

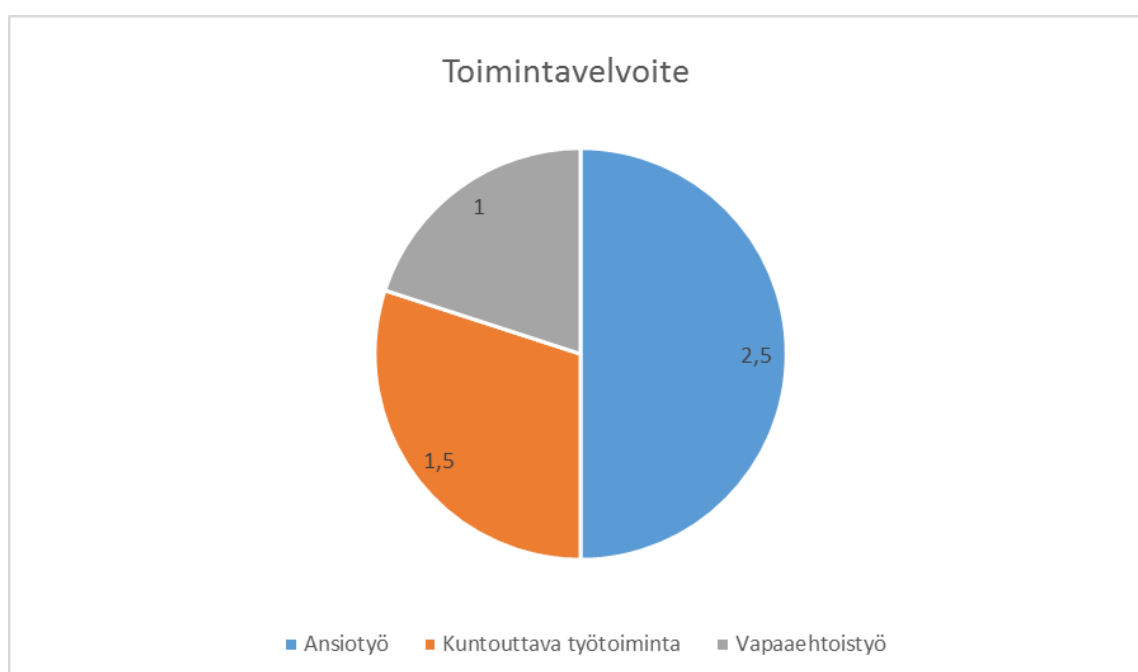
Vangin taloudelliseen tilanteeseen pyritään kiinnittämään huomiota valvottua koevapautta valmisteltaessa. Vangin taloudellisen tilanteen lisäksi merkittäväksi uudemmisriskiin vaikuttavaksi tekijäksi voidaan katsoa toimintavelvoite valvotun koevapauden aikana. (Lakso & Mäntynen 2012, 54.) Koevapauden aikana pääasialliseksi toimeentuloksi ansiotyön mainitsi kolme henkilöä. Yksi oli kuntouttavassa työtoiminnassa ja yhden haastateltavan päätoimeentulona oli toimeentulotuki. Suurin osa haastateltavista sai siis toimeentulonsa palkkatöistä. Kolme haastateltavista oli ollut ansiotöissä ennen tuomion suorittamista. Kaksi kertoi olleensa työttömänä ennen vankilaan joutumista.

Asumismuotoa kysyttäessä haastateltavista kolme asui yksin ja kaksi joko perheensä tai puolisonsa kanssa. Kaikilla haastateltavilla oli lapsi tai lapsia. Yksi haastateltava asui yhdessä lapsensa kanssa ja kaikki olivat tavalla tai toisella aktiivisena osana lastensa elämää. Vankilakertaisuus vaihteli 1–19. Kolme haastateltavista oli ensikertalaisia.

Kaikki haastateltavat olivat lähteneet koevapauteen avolaitoksesta. Vankeusrangaistusten kokonaispituus vaihteli kahdeksasta kuukaudesta kolmeen vuoteen ja kolmen kuukauden pituiseen. Koevapauksien pituus vaihteli viidestä viikosta puoleen vuoteen. Kahdella haastateltavista koevapauden pituus oli kuusi kuukautta. Yksi haastateltavista oli vapautunut viikkoa ennen haastattelua, yhtä haastattelin

vapautumispäivänä ja loppuilla kolmella vapautuminen odotti kahden viikon sisällä haastattelun suorittamisesta.

Haastateltavista kolme kertoivat toimintavelvoitteeseen haastatteluhetkellä ansiotyön. Yhden toimintavelvoite oli vapaaehtoistyö ja yhden kuntouttava työtoiminta. Yksi haastateltavista oli vaihtanut koevapauden aikana toimintavelvoitettaan kuntouttavasta työtoiminnasta ansiotyöhön. Yksi ansiotyössä oleva henkilö nosti esiin kuntouttavan toimintavelvoitteensa A-klinikalla. Kuviossa 4 esitellään päätoimintavelvoitteen jakautuminen haastateltavien suhteen.

Kuvio 4. Toimintavelvoitteiden jakautuminen.

6.1 Koevapauden valmistelu

Haastatteluteemat jakaantuvat neljään. Ensimmäisessä haastatteluteemassa käsiteltiin koevapauden valmistelua. Teemaan sisältyy kokemukset koevapauteen hakemiseen sekä valmistelemiseen liittyviin aiheisiin. Kysymysten avulla teemassa selvitetään mitkä asiat koevapauden valmistelussa sujuivat ja mitkä mahdollisesti jäivät vängin näkemyksen mukaan puutteelliseksi.

6.1.1 Koevapauden valmistelu sujuvaa

Haastatteluissa kävi ilmi, että ensitieto koevapaudesta kulkee vankien keskuudessa tai tuttavien kautta. Yhdellä haastateltavista oli aiempi koevapaus taustalla. Kolme haastateltavista kertoi kiinnostuneensa koevapaudesta ja hakeneensa tämän jälkeen itse tietoa koevapaudesta henkilökunnalta. Kaksi muuta kertoi, että vankilaan tullessa asiaa tuodaan esiin useaan otteeseen vankien lisäksi eri ammattiryhmien toimesta. Lähes kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että tietoa henkilökunnan puolesta saatiin hyvin. Useampi haastateltava tarkensi saaneensa tietoa erityisesti avovankilan erityisohjaajalta ja koki hyväksi asioiden läpikäynnin useaan otteeseen, asioiden selkeyttämiseksi. Haastateltavat kokivat, että heidän mielipiteensä sekä tarpeensa oli otettu hyvin huomioon koevapautta valmisteltaessa.

Useampi haastateltava mainitsi, että Vaasan vankilassa mahdollisestaan hyvin omien asioiden hoitaminen ja valmistelu ennen koevapauteen pääsyä. Tärkeänä koettiin koevapauden valmistelun yksilöllisen suunnittelun toteutuminen. Yksilöllisestä suunnittelusta esimerkkinä jokainen haastateltava mainitsi toimintavelvoitteen valitsemisen juuri itselle sopivaksi.

6.1.2 Vangin oma osallisuus koevapauden valmistelussa

Jokainen haastateltava nosti esiin oman aktiivisuutensa sekä motivaationsa merkityksen koevapauden valmistelussa. Kaksi haastateltavista kertoi aloittaneensa koevapautensa valmistelemisen jo siviilissä ottamalla itse selvää aiheesta sekä hankkimalla työpaikan. Tiedon koevapauteen pääsemisen mahdollisuudesta koettiin tukevan rikkeetöntä käytöstä vankilassaoloaikana, ennen avolaitokseen ja sitä kautta koevapauteen siirtymistä, sillä se tuki rangaistusajan suunnitelman noudattamista tuomion aikana. Kun mahdollisuus koevapauteen pääsemiseksi on olemassa, saattoi vanki asettaa tavoitteita ja pyrkiä niihin suunnitelmallisesti.

”...jos joku sulle tekee koevapauden niin miten se toimii sittekkä se koevapaus loppuu ja valvonta loppuu. ei sulloo sitte enää elämää. sulle jää vaan jonku toisen rakentama yksiö..”

Yksi haastateltava mainitsi, ettei saanut valvotusta koevapaudesta tietoa henkilökunnan puolesta, ennen omaa aloitettaan. Henkilö koki joutuneensa vakuuttelemaan soveltuvuuttaan, mutta koki kuitenkin oman aktiivisuuden sekä motivoituneisuutensa vaikuttaneen positiivisesti lopputulokseen.

Ehdottoman negatiivisia asioita koevapauden valmistelussa Vaasan vankilassa ei noussut, sillä kaikki haastateltavat kokivat valmistelun etenemisen sujuvaksi, sekä kokonaisvaltaisesti hyvin toimivaksi. Eräs haastateltava nosti kuitenkin esiin kehittämisehdotuksen, koskien sosiaalietuuksien hakemista. Haastateltava olisi toivonut koevapautta valmisteltaessa enemmän tukea ja tietoa Kelan sekä sosiaalitoimiston kanssa toimimisesta, ja etenkin yksilölliseen tilanteeseensa liittyvien lomakkeiden ja papereiden täyttämistä.

”...mä en ollu ikinä tota. noihin. mihinkää kelaan enkä sosiaalitoimiston kans ollu asiakkaana. ja. niistä niinku se meni. et niistä mä olisin. emmä sillon tienny vielä niistä sillon ku mä olin täällä sisällä mut sitte mä pääsin koevapauteen nii eihän mullollu mitää papereita eikä mun piti kaikki hommata ni siinä meni niin kauan ennenkö sai ensimmäisen kerran rahaa. että ne olis voinu valmistella kyllä aika paljo pidemmälle ne kaikki paperihommat. niinku henkilökohtasesti. muttakunei mulla oo mitää tietoo ku ei ikinä niitten kans oo ollu tekemisis nii.”

Kehittämisehdotukseksi haastateltava ehdotti avo-osastolle laitettavaa listaa tarvittavista dokumenteista, sekä valmiiksi tulostettuja lomakkeita Kelan etuuksia varten.

6.2 Koevapauden merkitys

Toisessa teemassa nostettiin esiin valvotun koevapauden toteutumiseen liittyviä aiheita. Kysymysten avulla pyrittiin selvittämään valvotun koevapauden kehittämis-kohteita kokonaisuutta tarkastellen. Tarkoituksena oli saattaa esiin vangin henkilökohtainen kokemus koevapauden merkityksestä hänen elämäänsä.

Pääsääntöisesti haastateltavat mainitsivat tavoitteekseen koevapauden jälkeisen rikoksettoman jatkuvan elämän. Suhtautuminen ja kokemukset koevapaudesta olivat positiivisia. Kaikki haastateltavat kokivat oman osallisuutensa sekä halukkuuden elämänmuutokseen merkitykselliseksi koevapauden onnistumisen kannalta.

Pisimmän vankeushistorian omaavat haastateltavat nostivat esiin mahdollisuuden antamisen merkityksen. Merkityksellistä heille oli ollut mahdollisuuden saaminen.

”...on auttanu tää koevapautuminen ja tällanen ja se henkilökunnan niin täälä talos jos missään niin kannustetaan. siihen ja annetaan mahdollisuus. ja kyllä täälä ainaski. täälä toimii...”

Koivapaus avaa myös mahdollisuuden muutokseen.

”...että tulee vähä että hävettää että herran tähde että kaikki mahdolliset annetaan. että kyllä se on kans pointti että ku sulle annetaan mahdollisuus niin sä rupeet vähä häpeemään niitä että yhtäkkiä sut tuataski poliisiautolla takas että tämänkö tämänkö me saatas ku me päästettiin sut...”

Kaikki haastateltavat kokivat oman roolin tärkeyden muutoksen mahdollisuuden syntymiseen.

”...nii kato ku kaikki asiat sattuu vaan niinku sen jälkeen ku mä oon niinku itte päättäny et nää asiat niinku. nii et mä niinku haluan ne laittaa johki tiettyyn järjestykseen niin. tullu niin paljo sellasia. positiivisia juttuja mitkä on auttanu jaksamaan että.”

Haastateltavat kokivat itse koivapauden sekä tiedon koivapauteen pääsystä toimivan ehkäisevästi laitostumista sekä rikollisen elämäntavan jatkumista vastaan. Tieto mahdollisesta koivapaudesta mahdollisti vangin asettamaan itselle tavoitteita ja pyrkimään niihin suunnitelmallisesti vankeusaikanaan. Merkitys korostui pitkää vankeusrangaistusta suorittavien haastateltavien kohdalla. Yksi lyhyttä vankeusrangaistusta suorittava ei kokenut koivapauden vaikuttavan merkittävästi asiaan omalla kohdallaan.

”...mitä kauemmin sä kerkeät oleen siviilis ettei sitä tee että sä pystyt oleen ettet sä tee rikoksia. niin sitä. enemmän rupee pelkäämään sitä linnaa...”

”...mulloli niin lyhyt tuomio ettei niin. emmätiedä olisko se välttämättä vaikuttanu siihen sillai mitään että. mutta tollasille justiin jolla oikeesti on pitempiä tuomioita että kyllä mä uskon että niillä se oikeesti vaikuttaaki sitte jo vapautumiseen.”

Omien ajatusten sekä elämännäkemyksen muutosten ja muuttuneen elämäntilanteen koettiin edesauttavan koevapauden onnistumista.

”...muutenki päättänyt ton että mä en enää tee niin kyllä siihen vaikutti nää hengellisetki asiat täytyy sanoa. ne vaikutti tosi paljo ja muutenki se että ei enää niinku jaksa yksinkertasesi.”

”Mä kyllästyin siihen vankilassa olemisen olemattomuuteen niinku siihen ei mitää elämää.”

Vapaudella koettiin olevan iso merkitys.

”se on tosi iso asia se vapaus.”

Osa haastateltavista jännitti koevapauteen siirtymistä. Suurimpana jännitystä aiheuttavana tekijänä koettiin pelko asioiden unohtamisesta.

6.2.1 Henkilökunnalla suuri merkitys

Haastatteluissa esiin nostettiin henkilökunnan roolin merkitys. Henkilökunnan suhtautumisella koettiin olevan merkitystä myös koevapauden kokemuksiin sekä sen merkitykseen yksittäisen haastateltavan kokemana. Henkilökunnan toiminnasta sekä suhtautumisesta haastateltavilla oli pääsääntöisesti positiivisia kokemuksia.

Kaikki haastateltavista nostivat esiin koevapauden yksilöllisen toteutumisen ja kohtaamisen vankilan henkilökunnan puolelta. Haastateltavat kokivat, että heidän henkilökohtainen tilanteensa sekä heille tärkeät asiat huomioitiin hyvin.

”...että mua tuettiin sillälaila jo siinä että mentiin vähä. vähä vapauksia mennä kotiin käymässä ja hoitamas asioita.”

”...mää olin kiitollinen ja muistinki sanoa että mä oon kiitollinen siitä että ne otti huomioon niinku että lapsen näkökulmasta.”

Yksilöllisyys huomioitiin myös koevapauksien pituuksia suunniteltaessa. Pääosin haastateltavat kokivat koevapauksiensa pituudet itselle sopiviksi. Ainoastaan yksi haastateltava koki koevapautensa pituuden turhauttavana ja sen lisäävän välinpitämättömyyttä sääntöihin.

”...kyllä mä ton kuus kuutautta niin. se on mun mielestä hyvä aika semmonen. justiin se on semmonen riit riittävä mitä me ollaan täs puhuttukki näitten kesken.”

”...se on vähä liian pitkä. ja neljä kuukautton ihan ok. sitte kaks kuukautta. tämä viimeinen kaks kuutautta on ollu vähä semmosta. ei se nyt vaikeaa oo mut sillälaila mut alkaa niinku välinpitämättömäksi tulla.”

Kaikki haastateltavista kokivat luottamuksen rakentumisen merkitykselliseksi asiaksi. Jokainen piti tärkeänä kokemusta siitä, että heihin luotettiin ja luottamus lisääntyi koevapauden aikana. Tärkeänä pidettiin myös vastavuoroisuutta vuorovaikutussuhteessa vankilan henkilökunnan kanssa. Merkitykselliseksi koettiin oman toiminnan vaikutus luottamuksen syntymisessä. Rehellisen ja avoimen vuorovaikutuksen puolin ja toisin koettiin olevan tärkeää. Haastatteluista kävi ilmi henkilökuntaa koskeva arvostus ja luottamus. Luottamuksen rakentumiseen osanaan vaikutti myös vangin tunteminen.

”...että koko ajan se puolen vuoden aikana se lisääntyi se luottamus ja. ja niinku tavallaan tuli niinku enemmän vapauksia ja helpommin sai lupa noita erikois. poistumislupia niinku...”

”...ne kyllä. olis pystynyt huomaamaan sen jos mä niinku sitte käytän sitä jollain lailla väärin sitä luottamusta että.”

”...se on yks mun mielestä tärkeä asia että. jos oot itte niin sitte pitää olla toisenki vähä olla samanlainen.(luottamus)”

Haastateltavat kokivat, että kohtelu vankilan henkilökunnan puolelta oli reilua ja luottamuksen syntyyn vaikutti se, että henkilökuntaan koettiin voivan luottaa hoitavan heiltä pyydetyt asiat.

Henkilökunnan koettiin olevan hyvin tavoitettavissa. Haastateltavat kokivat saaneensa tukea ja kannustusta vankilan henkilökunnan puolelta. Asioiden hoitaminen mahdollistettiin hyvin ja tukea ja apua sai tarvittaessa ja sopivissa määrin. Tukemisen lisäksi merkitykselliseksi koettiin tuen mahdollisuuden antaminen, vaikka sitä ei käytettäisikään.

”...ei en pahemmin yhtää ollu niinku. niinku mitää ylimäärästä. johannaki sanoo mulle vaan et saa soittaa sitte jos on jotain. ongelmia niin.”

6.2.2 Sosiaalisten suhteiden merkitys

Positiivisten sosiaalisten suhteiden koettiin olevan merkityksellisiä koevapauden onnistumisen kannalta. Haastateltavista kaikilla oli lapsi tai lapsia, joiden elämässä he olivat aktiivisesti mukana. Kahdella haastateltavista oli parisuhde, jonka he kokivat tukevan rikoksetonta elämää. Haastateltavat korostivat kaikkien positiivisten sosiaalisten suhteiden merkitystä pähteettömään ja rikoksettomaan elämään pyrkimisessä.

Koevapauden koettiin olevan merkityksellinen sosiaalisten suhteiden kannalta, sillä koevapaus mahdollisti jo olemassa olevien sosiaalisten suhteiden ylläpidon. Tärkeänä asiana pidettiin suhteen ylläpitämisen lapsien kanssa. Useampi koki vankilassaoloajan vaikuttaneen etäännyttävästi ja muuten negatiivisesti etenkin lapsen ja haastateltavan väliseen suhteeseen ja koevapauden koettiin olevan merkityksellinen asia suhteiden parantamisessa ja niiden ylläpitämisen suhteen.

”...merkkas aika paljoki ku mulloli justiin muksu täytti kolme vuotta ennenkö mä linnaan menin niin mä olin sen kans tyylisiin joka päivä. että rankkaa aikaa toi...niin kyllä se aikapaljo teki ku pääsi koevapauteen ku sai

muksun kans olla enemmän ja. se. tua aika vaan niinku kylläse kerkes vieraantua aika paljo. mutta on se ny justiin ku me ollaan aika paljo oltu yhdessä nin on se tykänny olla mutta. mul mulle henkilökohtasesti merkkas tosi paljo kyllä.”

Useampi haastateltavista kertoi joutuneensa jättämään aikaisempia rikolliseen elämänsä liittyviä tuttavuus- tai kaveruussuhteita taka-alalle elämässään tai katkaistuaan välinsä heihin kokonaan onnistuakseen pysymään itse päihteettömänä tai poissa vankilaan tavalla tai toisella johtaneesta elämäntavasta.

Lisäksi merkitykselliseksi koettiin uusien sosiaalisten suhteiden syntyminen sekä luottamuksen ja arvostuksen saaminen.

6.2.3 Elämänhallinta

Koევapaudella koettiin olevan vaikutusta sosiaalisten suhteiden lisäksi muissa elämänhallinnallisissa asioissa kuten arkielämän toimintojen, työn, asumisen, taloudellisen tilanteen sekä päihteettömyyden ja muun ”normaalin elämän” suhteen. Asunnon järjestymisen koettiin suurimmaksi asiaksi, jonka koევapaus mahdollisti.

”Mulloli vaan se et mä saan elää mahdollisimman normaalia elämää niinku arkee, niinku työ ja perhe..”

Koევapauden tuoman arjen rytmisyyden sekä elämän sisällöllisyyden merkitys korostui haastateltavien kokemuksissa. Arjen sisällöllisyyteen lukeutuivat myös päihteettömyyttä sekä rikoksettomuutta tukevat harrastukset.

”...ei oo mitää viinaongelmia ollu eikä ei oo tehny yhtää edes mieli ottaa ku keksii tekemistä nii.”

Merkitykselliseksi asiaksi haastateltavat nostivat tulevaisuuden suunnittelun. Tulevaisuuden tavoitteiden ja suunnitelmien koettiin olevan tärkeitä.

6.3 Valvonta ja tukitoimet

Kolmannessa teemassa keskitytään valvontaan sekä tukitoimiin liittyviin kysymyksiin. Tarkoituksena oli selvittää haastateltavien mielipide valvontaan koskevissa aiheissa. Kysymysten avulla pyritään tarkentamaan millaiset tukitoimet koetaan hyödyllisinä koevapauden aikana ja miten valvontaa voitaisiin kehittää. Tarkoituksena on selvittää ovatko tukitoimet riittäviä vangin yhteiskuntaan sijoittumisen kannalta ja millaista tukea vanki toivoisi koevapauden aikana saavansa enemmän.

6.3.1 Valvonta merkityksellistä

Valvonnan sekä kontrollin koettiin olevan merkityksellinen asia uusintarikosten ehkäisyn suhteen. Valvonnan asteittain vähentäminen koskien valvontakäyntejä vankilassa koettiin merkitykselliseksi luottamuksen lisääntymisen näkökulmasta.

”...luottoa ainaki tulee näköjään siinä sitte. nollia puhaltaa.”

Valvonnan koettiin auttavan elämän rytmin muodostumisessa. Pääosin valvonnan koettiin olevan riittävän vähäistä, eikä se haitannut arkielämää tai tuntunut holhoamiselta. Yksi henkilö koki valvonnan ahdistavaksi.

”...enemmän ne ahdisti melkeen sillai ku tiesi ite että meinaa olla selevin-päin ja. enemmän ne koki vaan haitaksi. mutta sitte taas. seny. se on niin ihmisestä kii se asia että.”

Eroa valvonnassa oli huomattavissa yksin asuvien sekä perheensä tai puolisonsa kanssa asuvien välillä. Yksi yksin asuva haastateltava koki kotiintuloajat haasteelliseksi, silloin kun lapsi ei ollut hänen huolehdittavanaan. Perheensä tai puolisonsa kanssa asuvat henkilöt kertoivat, ettei kotiintuloaika aiheuttanut haasteita, sillä he olisivat kotona illalla klo 21.00 koevapaudesta huolimatta.

Tukipartion toiminta sai mainintaa toiminnastaan. Valvontaa suoritettiin huomiota herättämättä sekä siten, että se ei häirinnyt työpäivää tai muuta toimintaa. Myös valvontalaitteiden ja etenkin nilkkapannan koettiin olevan huomaamattomia.

Myös valvonnan sekä tukitoimien osalta haastateltavat olivat sitä mieltä, että tärkeää oli niiden toteutuminen yksilöllisesti. Pääosin haastateltavat kokivat, että valvonnan sekä tukitoimien osalta yksilöllisyys oli toteutunut.

Haastatteluissa esiin nousseissa rikkeissä oli kaikissa kyseessä unohtuksesta johtunut laiminlyönti, joita jokaisella haastateltavalla lukuun ottamatta yhtä oli. Rikkeitä seuranneet rangaistukset koettiin aiheellisiksi. Haastatteluissa ei noussut esiin valvovalta taholta huomaamatta jääneitä rikkeitä. Useampi haastateltava koki, että valvontaa suoritetaan siten, että rikkeille ei jätetä mahdollisuutta.

”...niinno ne soitti vaan sieltä että tää on ny huomautus. niieise. ei. emmä kokenu sitä mil millään lailla. se kuuluu siihen. pitäähän mun soittaa se kuuluu sääntöihin.”

6.3.2 Päihdetestauksia ja vapauksia

Päihdetestauksia toivottiin enemmän ja niitä toivottiin suoritettavan satunnaisemmin, sillä valvonnan koettiin vaikuttavan päihteettömänä pysymiseen.

”...mutta jos oiski niin solis ihan hyvä kyllä vaikka vähä useemmin kävis. niin silloin ei uskaltaisi kukaa. seolis se ehkäisy.”

Pitkässä koevapaudessa oleva henkilö olisi toivonut koevapauden aikana runsaammin vapauksien lisääntymistä. Vapauksien lisääntyminen koettiin olevan yhteydessä luottamuksen lisääntymiseen. Vapauksien lisääntymistä olisi toivottu liikuma-alueiden suhteen sekä tukipartion käyntien asteittaisen harventamisen suhteen. Lisäksi muiden rajoitusten suhteen olisi toivottu asteittain löysäämistä.

”...elikkä ne vois olla vaikka alkuaikoina vaikka kävis pari kertaa viikos ja sitte jos kaikki menee hyvin niin annettais pikkusen sitä siima. ku tiedäkkö katokku aina tuloo sellanen tunne että ainako nuaki ny jaksaa eikö ne ny usko millää että moon ihan kunnolla.”

”...et voisko sitä asteittain sitä jotenki sitä liikkumahommaa laajentaa tai jotain.”

Haasteelliseksi koettiin myös erikoislupien saaminen. Lupien anominen olisi vaatinut ennalta suunnittelua, jonka osa haastateltavista koki haasteelliseksi.

6.3.3 Tukitoimet

Tukitoimien valinnassa ei koettu olevan kehitettävää. Jokainen haastateltava koki henkilökohtaiset tukitoimensa riittäviksi, hyödyllisiksi sekä omaan elämäänsä sopiviksi.

Kritiikki tukitoimien osalta kohdistui vankilan ulkopuolisiin tahoihin. Haastatelluissa palaute kohdistui etenkin luottamuksen puutteeseen, sekä vastuuhenkilön puuttumiseen tai vaihtumiseen tukitoimia tarjoavissa yksiköissä. Haastateltavat kokivat, etteivät tulleet kuulluksi tai ymmärretyksi.

Sosiaalinen verkosto koettiin yhdeksi merkittävimmäksi uusintarikollisuutta tai retkahtamisen riskiä ehkäiseväksi syyksi. Osa haastateltavista korosti perheen merkitystä elämänmuutoksen onnistumisessa.

”...moon niin sisäisesti päättäny ja tietenki tota toi tukiverkko (perhe) siinä että.”

6.4 Koevapauden tarkoitus portaittaisen vapauttamisen keinona toteutuu

Neljännessä teemassa kysymyksiin sisältyy tukitoimien sopivuus ja riittävyys vangin vapautumisen tukemisessa sekä syrjäytymisen ehkäisemisessä. Teemaan sisältyvien kysymyksien avulla pyritään selvittämään millaisina tukitoimet koetaan ja millainen tuki olisi vangin kannalta merkityksellistä, jotta valvotun koevapauden tarkoitus yhteiskuntaan sopeutumisen keinona toteutuisi.

Vapautuminen koevapauden kautta ehkäisee uusintarikollisuutta, sillä uusimisriski on korkeimmillaan heti vapautumisen jälkeen. Koevapaus toimii päihitteettömyyttä tukevasti.

”...et se se ensimmäinen tota. kaks viikkoa ja kolme päivää neljä päivää viikko kaks kuukausi niin ne on kaikista se semmonen mihinkä suuntaan se siitä lähtee.”

”...no en tiä sitä ois. ois varmaan heti ruvennu ryypäämään. helposti. se on niin erilaista tuolta kivialosta suoraa tulla pihalle että. täällä niinku saa olla niinku tuola ulkopuolella. jollaki tavalla.”

Yhdellä henkilöllä koevapaus mahdollisti työpaikan säilymisen vankeuden ajan. Kaksi henkilöä työllistyi koevapauden kautta, toinen vapaaehtoistyöhön ja toinen kuntouttavaan työtoimintaan. Molempien oli määrä jatkaa koevapauden päätyttyä, mutta haastateltavasta riippumattomista syistä mahdollisuutta kuntouttavan työtoiminnan jatkoon ei ollut. Kolmella henkilöistä työpaikka oli ennen koevapautteen menoa ja se säilyi koevapauden jälkeen.

Tärkeänä haastateltavat olivat kokeneet portaittaisen vapautumisen mahdollisuuden.

”...on se aivan hyvä et on. juttu. pikkuhiljaa pääsee siviiliin. kyllä luulis. tässä saa ainaki pikkuhiljaa mennä. menee hyvin.”

Rutiinien muodostumisen koevapauden aikana koettiin helpottavan vapautumista.

”...nii nii ku sä tavallaan elät siinä arjessa ja hoidat kaikki normaalit asiat ja nii ei siinoo mitää muutaku se otetaan vaa pois se kellonaika siitä.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää valvotun koevapauden kokemuksia ja merkitystä vangin näkökulmasta tarkasteltuna Vaasan vankilassa. Tarkoituksena oli vastata tutkimuskysymyksiin: Mitä koevapaus on merkinnyt vangille? Millaisia vaikutuksia koevapaudella on ollut yhteiskuntaan sijoittumisessa? Millaisia tukitoimia vangeilla on ja millaiset tukitoimet koetaan tarpeellisina? Millaisia kehittämistarpeita valvotussa koevapaudessa koetaan olevan?

Tutkimuksen tulosten perusteella valvotulla koevapaudella on ollut suuri merkitys haastateltaville. Kokemukset koevapaudesta ovat pääosin olleet positiivisia ja haastatteluiden perusteella koevapaus toimii tarkoituksensa mukaisesti suunnitelmallisen vapauttamisen keinona rikoksettomuutta tukien. Merkityksellistä haastatteluiden mukaan on muun muassa vapautumisen portaitaisuudella, tukevilla sosiaalisilla suhteilla, valvonnan toteutumisella sekä vangin kokemuksella osallisuudesta sekä luottamuksesta.

Tämän opinnäytetyön haastatteluiden perusteella voidaan sanoa, että valvottu koevapaus täyttää sille asetetut tavoitteet suunnitelmallisen ja asteittain vapauttamisen keinona vangin näkökulmasta. Koevapaus ylläpitää sekä edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan sekä rikoksettomaan elämäntapaan. Valvotun koevapauden portaitaisuus toteutuu tukitoimien suunnittelemisen aloittamisena jo vankila-aikana. Kaikki haastateltavat olivat siirtyneet koevapauteen avovankilaosastolta, jossa asioiden hoitaminen aloitetaan portaittain. Koevapauteen pääsemisen mahdollisuus mahdollisti vangin asettamaan itselle tavoitteita ja noudattamaan niitä suunnitelmallisesti läpi rangaistusajan. Koevapauden valmistelu koettiin kokonaisuutena sujuvaksi.

Merkitystä oli luottamuksen kehittymisellä sekä osallisuuden kokemuksella koevapauden aikana. Osallisuus omassa elämässään sekä tavoitteiden asettamisessa koettiin tärkeänä. Haastatellut ovat kokeneet oman osallisuutensa sekä aktiivisuutensa ja vastuunottokykynsä lisääntyneen valvotun koevapauden aikana. Kaikille haasta-

teltaville merkityksellistä oli ollut sosiaalisten suhteiden ylläpitämisen mahdollisuus. Henkilökunta koettiin kannustavana ja luotettavana. Tukea ja apua saatiin tarvittaessa.

Haastatellut ovat kokeneet koevapauden lisänneen heidän selviytymisensä mahdollisuutta ulkoisten olosuhteiden ollessa kunnossa. Ulkoisiin olosuhteisiin lukeutuu asunto, toimeentulo sekä merkityksellinen vapaa-aika joko työn tai muun toiminnan parissa. Päihitteetön ja rikoksettoman elämäntavan omaksumisen koettiin lisäävän selviytymismahdollisuuksia. Merkittävimpinä tukitoimina vangit näkivät päihitteetömyyttä sekä rikoksettomuutta tukevan sosiaalisen verkoston.

Yksilöllinen koevapauden valmistelu ja toteutus koettiin merkityksellisenä asiana ja sen koettiin toteutuvan Vaasan vankilassa hyvin. Yksilöllisesti suunnitellut toimintavelvoitteet sekä valvonta ja tukitoimet sekä koevapauden kesto koettiin kannustavaksi.

Tämän opinnäytetyön perusteella koevapauden merkitykset korostuivat, mitä pidempi vankilahistoria haastateltavalla oli. Pidemmän tuomion saaneilla sekä pidemmän vankilahistorian omaavat henkilöt toivat esiin enemmän merkityksiä. Tärkeäksi nousi mahdollisuuden saaminen sekä onnistumisen kokemukset.

Haastateltavat olisivat toivoneet enemmän ja satunnaisemmin suoritettavia päihdetestauksia. Valvonnan ja kontrollin satunnaisuuden koettiin tehokkaammin ehkäisevän retkahduksia. Lisäksi etenkin pitkissä koevapauksissa toivottiin valvonnan asteittaista vähenemistä tukipartion valvontakäyntien osalta. Liikkumisaluetta sekä muita rajoitettuja alueita toivottiin laajennettavaksi koevapauden loppua kohden. Vapauksien lisääntyminen liitettiin luottamuksen lisääntymiseen, joka koettiin koevapauden yhdeksi merkityksellisimmistä asioista.

Kokonaisuudessaan valvottu koevapaus koettiin hyvänä ja tehokkaana keinona yhteiskuntaan sijoittumisessa sekä syrjäytymisen ehkäisemisessä. Koevapaus täytti pääasiallisesti sille asetetut tavoitteet sekä odotukset.

8 POHDINTA

Tutkimusta aloittaessani ajatukseni koevapaudesta oli se, että hakeutuminen perustuu lähinnä vapauden tavoitteluun. Koevapaus vaatii kuitenkin vastuunottoa sekä motivoituneisuutta tavoitteisiin päästäkseen. Haastatteluissa kävi ilmi, ettei koevapauden suorittaminen ole helppoa, vaan uskoa ja sitoutumista vaaditaan. Koevapauteen sisältyy mahdollisuus muutokseen, sillä sen avulla elämässä tarvittavia asioita voidaan rakentaa. Loppu on vain itsestään kiinni. Koevapaus on myös oppimisen paikka, sillä sen avulla vanki voi oppia vastuunottoa sekä elämänhallintaa.

Opinnäytetyössä ei erikseen kiinnitetty huomiota haastateltavien elämäntilanteeseen ennen vankilaan tuloa. Sen perusteella mitä haastateltavat toivat itse ilmi, voidaan päätellä että elämäntilanteella ennen vankilaan tuloa on merkitystä koevapauden onnistumisen kannalta. Esimerkkinä voidaan mainita sosiaalisen verkoston olemassa olo. En kysynyt tutkimuksessani vankeusrangaistuksen syytä, sillä en kokenut sen tuovan lisäarvoa tutkimukseen.

Tuloksia voidaan osittain selittää valikoitumisperiaatteella. Tulevaisuudessa koevapaus tulee lisääntymään ja kaikkien vankien mahdollisuus koevapauteen tullaan selvittämään automaattisesti vankilan toimesta. Lisäksi kaikilla tutkimukseen osallistuneilla oli lapsia tai perhe, joiden elämässä he olivat aktiivisena osana. Perheellisillä ja lapsellisilla henkilöillä koevapauden onnistumisen kannalta erittäin merkittäväksi nousseet rikoksettomuutta sekä päihteettömyyttä tukevat sosiaaliset suhteet saattoivat vaikuttaa tuloksiin, sillä vertailukohdetta perheettömiin henkilöihin ei ollut. Ajattelisin, että perheettömällä henkilöllä, jolla sosiaaliset suhteet ovat vähäisiä, tukitoimien merkitys korostuisi enemmän kuin tässä tutkimuksessa. Tukitoimien merkitys korostuisi varmasti myös siinä tilanteessa, jos tutkimus olisi kohdistunut elinkautista vankeusrangaistusta suorittaneisiin henkilöihin, tai muihin henkilöihin joiden laitostausta on pitkä.

Koevapaudessa haastatteluhetkellä olevat vangit olivat ensikertalaisia tai elämänmuutoksen päätökseen päätyneitä henkilöitä, jotka toivat itse esiin halukkuuttaan

koevapauteen. Mielenkiintoista olisi myös vertailla vankeja, joiden kohdalla koevapauden mahdollisuutta ei ole. Koevapauden mahdollistaminen ensikertalaiselle vangille on perusteltua ja se toteuttaakin yhtä koevapauden tarkoitusta, syrjäytymisen ehkäisyä. Nopea siviiliin takaisin siirtyminen tuetusti sekä valvotusti ehkäisee vankeuden syventämää syrjäytymistä tehokkaasti. Koevapauden vaikutus ei kuitenkaan kaikkien vankien kohdalla toteutuisi tavoitellun mukaisesti. Vangin tausta ja oma motivoituneisuus vaikuttavat suuresti onnistuneeseen koevapauteen. Kaikki vangit varmasti hyötyisivät koevapauden tarjoamista tukitoimista, mutta oman muutoshalukkuuden puuttuessa rikkeiden mahdollisuus kasvaisi. Mielenkiintoinen lisä tutkimukseen olisi koevapauden keskeyttäneiden haastattelu vertailukohteeksi. Lisäksi haastatteluun osallistujien myöhempi haastattelu voisi tuoda lisäarvoa koevapauden vaikuttavuuden tutkimisessa.

Tärkeää valvotussa koevapaudessa on tukitoimien kohdentaminen yksilöllisesti. Tukitoimien sopivuudella ja valvonnan riittävyydellä on varmasti merkitystä valvotun koevapauden onnistumisessa. Koevapauteen sijoitetun tunteminen helpottaa koevapauden suunnitelman laatimista.

Vankila haastattelupaikkana saattoi edustaa haastateltaville jonkinlaista kontrollia tai valvontaa ja se on voinut osittain vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin joidenkin haastateltavien kohdalla.

LÄHTEET

Andersson, P. 2016. Valvotun koevapauden edellytysten selvittäminen ja täytäntöönpano. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja 1/2016. Tekijän hallussa.

Ekunwe, I. & Jones, R. 2011. Introduction. Finland/USA. Teoksessa *Global Perspectives on Re-Entry* 7-19. Tampereen yliopistopaino. Juvenes Print. Tampere. Toim. Ekunwe, I. & Jones, R. Viitattu 17.1.2017.

https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=MyFnFsI9wL4C&oi=fnd&pg=PA7&dq=supervised+probationary+freedom&ots=QURAWofFAr&sig=Qd8c7Pd-qgywnJ5ac4wNvenNhRE&redir_esc=y#v=onepage&q=supervised%20probationary%20freedom&f=false

Ekunwe, I. & Jones, R. 2012. *Finnish Criminal Policy: From Hard Time to Gentle Justice*. Marquette University. Social and Cultural Sciences Faculty Research and Publications. Viitattu 17.1.2017. http://epublications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=socs_fac

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

HE 140/2012. Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi. Säädös tietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 12.1.2017. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120140#idm2337568>

HE 263/2004. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi. Säädös tietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 1.12.2016. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040263>

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013. *Tutki ja kirjoita*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Bookwell Oy. Porvoo.

Hartoneva, A., Mohell, U., Pajuoja, J. & Vartia, M. 2015. *Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus*. Tietosanoma. Tallinna.

Lakso, M-L & Mäntynen, S. 2011. *Selviytymisen mahdollisuus*. Vankien kokemuksia valvotun koevapauden merkityksestä. Ylemmän ammattikorkeakoulun tutkielma. Opinnäytetyö.

L23.8.2013/629. Laki valvotusta koevapaudesta. Säädös tietopankki Finlexin sivuilla. Viitattu 4.1.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629>

L23.9.2005/767. Vankeuslaki. Säädös tietopankki Finlexin sivuilla. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=vankeuslaki>

L19.12.1889/39. Rikoslaki. Säädos tietopankki Finlexin sivuilla. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rikoslaki>

Miikkulainen, L. 2012. Arjen taidot- tietopankki. Materiaalia rikoksesta tuomittujen arjessa selviytymisen ja elämänhallinnan edistämiseen. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 27.12.2016. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6Cr4qakak/Arjen_taidot_-tietopankki_2012.pdf

Muiluvuori, J. 2014. Vaasan linna 1863–2013 ja suomalaista vankeinhoitoa 1700-luvulta nykyaikaan. Vammalan kirjapaino Oy.

Muiluvuori, M-L., Blomster, P., Laurila, T., Lavikkala, R., Linderborg, H. & Tyni, S. 2015. Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015. Viitattu 12.1.2017. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/tE4LLWEpz/RISE_vuosikirja_2015_WEB.pdf

Mäkipää, L. 2010. Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia. Hakapaino Oy. Helsinki.

Rikosseuraamuslaitoksen määräykset ja ohjeet. 2015. Vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (2/004/2015). Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 26.7.2016. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/vanginsijoittaminenavolaitokseenjaavolaitoksestasuljettuunvankilaan20042015.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016a. Yhteystiedot. Viitattu 13.1.2017. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/yhteystiedot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016b. Yhdyskuntaseuraamukset. Nuorisorangaistus. Viitattu 1.1.2017. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/nuorisorangaistus.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016c. Täytäntöönpanoyksikkö. Viitattu 12.11.2016. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/verkstallighetsenheten0.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016d. Vankilat. Vaasan vankila. Viitattu 30.11.2016. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/vaasanvankila.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016e. Toimipaikat ja yhteystiedot. Yhdyskuntaseuraamustoimistot. Viitattu 15.1.2016. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/yhdyskuntaseuraamustoimistot.html>

Rikosseuraamuslaitos f. Esite. Tulo-opas. Länsi-Suomen rikosseuraamusalue. Vaasan vankilan avovankilaosasto. Tekijän hallussa.

Talentia. 2013. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Arki, arvot, elämä, etiikka. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki. Viitattu 26.7.2016. http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Talentum. Helsinki.

THL. 2016. Osallisuus. Viitattu 15.6.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Gummeruksen Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Tuomi, J. Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa. Tammi.

Viklund, J. & Ylinen, J. 2017. Haastattelu. 18.1.2017. Vaasa.

LIITE 1

SUOSTUMUS HAASTATTELUUN

Hei!

Olen sosionomiopiskelija Vaasan ammattikorkeakoulusta ja teen opintoihini kuuluvan opinnäytetyöni Valvotun koevapauden kokemuksista ja merkityksestä vangin silmin. Tutkin opinnäytetyössäni sitä, mitä asioita koevapautta suorittava henkilö pitää merkityksellisenä koevapauden onnistumisen kannalta ja millaisia kehittämiskohteita siinä mahdollisesti on. Toivoisinkin voivani haastatella Teitä aiheesta ja siihen liittyvistä kokemuksista.

Opinnäytetyötä varten kerätty materiaali tullaan pitämään salassa ja tutkimukseen vastanneet henkilöt säilyvät nimettöminä. Materiaali tuhotaan asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä. Materiaalia lukee itseni lisäksi opinnäytetyönohjaajani Lehtori Ann-Sophie Blomqvist.

Tutkimuksen valmistuttua on se luettavissa nimelläni osoitteessa: www.theseus.fi

Suostun, että Fanni Haikonen saa nauhoittaa haastatteluni ja hyödyntää siinä esiin nousevia asioita kenenkään henkilöllisyyttä paljastamatta opinnäytetyössään.

Allekirjoitus ja päiväys:

Nimenselvennys:

Todistajan allekirjoitus ja päiväys:

Nimenselvennys ja virka-asema:

Tutkimuksen tekijän yhteystiedot:

Fanni Haikonen

LIITE 2

TAUSTATIETOLOMAKE

ikä: alle 20 20–29 30–39 40–49 50–59 60–69 yli 69

ammatti/koulutus (peruskoulu/ammattillinen koulutus, viimeisin ammatti)?:

päätoimeentulo:

asumismuoto (perheellinen, yksinasuva):

vankilakertaisuus:

avovankila/vapautunut:

vankeusrangaistuksen kokonaispituus:

koevapauden kesto ja vaihe:

toimintavelvoite:

LIITE 3

HAASTATTELURUNKO**1. KOEVAPAUDEN VALMISTELU**

- Miten sait tietoa valvotusta koevapaudesta?
 - Miten koet osallisuutesi valvotun koevapauden suunnittelussa?
 - Millaisten asioiden koet olevan tärkeitä koevapauden suunnittelussa/kiinnitettiin näihin asioihin huomiota? Olisiko joihinkin asioihin tullut kiinnittää enemmän huomiota?
 - Olisitko kaivannut enemmän tietoa?
-

2. KOEVAPAUS

- Mitä valvottu koevapaus on merkinnyt sinulle?
 - Millaisia odotuksia sinulla oli koevapauden suhteen/toteutuivatko ne?
 - Millaiseksi koet koevapauden keston? Riittävä? Liian pitkä, lyhyt?
 - Mitä vaikutuksia koevapaudella oli sosiaalisiin suhteisiin?
 - Miten koit henkilökunnan roolin/yhteydenpidon valvotun koevapauden aikana?
-

3. VALVONTA JA TUKITOIMET

- Koitko valvotun koevapauden aikaiset tukitoimet riittäviksi? Millaisia tukitoimia olisit mielestäsi tarvinnut?
 - Millaiset asiat koit haastaviksi liittyen valvontaan ja tukitoimiin?
 - Rikoitko valvotun koevapauden ehtoja? Miten rikkomus hoidettiin?
 - Olivatko valvonta mielestäsi riittävää?
 - Mitä valvonnassa voitaisiin kehittää?
-

4. VAPAUTUMINEN

- Onko koevapaus auttanut sinua työllistymisessä/Uskotko koevapauden auttavan sinua työllistymisessä? Miksi? Miten?

- Uskotko koevapauden helpottavan vapautumista?
 - Onko koevapaudesta ollut hyötyä elämännhallinnallisissa asioissa? Millaisissa? Miten?
 - Millaisia tukitoimia olet saanut vapautumisen jälkeen tai koetko tarvitsevasi tukea vapautumisen jälkeen?
-

5. VAPAA SANA

- Mikä toimi, mikä ei?
- Miten valvottua koevapautta voisi kehittää?

